

JAAN EINASTO:

Eesti ainus klassikaline ülikool on Tartu Ülikool

TEATRIKUNSTI ABIL
KASVATATAKSE
PAREMAID INIMESI

SUUREM TEADLIKKUS
AITAB ENESETAPPE
ÄRA HOIDA

DOKTORITÖÖS UURITI
SÜNNIJÄRGSEID
DIAGNOOSIMEETODEID

Edu võti on meeskonnatöö

Veebruari lõpus tähistas oma 90. sünnipäeva kosmoloog Jaan Einasto. Suur juubel oli hea põhjus väikeseks jutuajamiseks, et arutleda veidike elu üle. Noores inimeses äratavad sellised suurkujud ikka aukartust. Seetõttu kuulasin enne akadeemik Einastoga kokku lepitud kohtumist maad, et saada ettekujutus, missugune meie suurim kosmoloog õigupoolest on.

Vahel on inimesed, kellega olen loo tarbeks kokku saanud, öelnud pärast intervjuud, et nad pabistasid natuke. See on üsna tavaline, sest muretsetakse, kas ajakirjanik saab ikka õigesti aru ja kas räägitakse piisavalt selgesti. Tegelikult muretsevad tihti ka ajakirjanikud enne kohtumist, sest iial ei tea, milliseks osutub see inimene, kellega vestlema hakkad. Seetõttu on alati kasulik koguda taustteavet, et ennast paremini kurssi viia ja ette valmistada.

Jaan Einasto kohta kuulsin vaid kiidusõnu. Töökaaslased tõid esile tema muheda oleku ja lugupidava suhtumise kõigisse. Kui mainisin Einastole, et neid omadusi hinnatakse tema puhul väga, vastas ta, et niimoodi ju ongi ainuõige viis suhelda. Ei tasu end kellestki paremaks pidada,

FOTO: ANDRES TENNUS

SANDRA SAAR
UT toimetaja

sest kõigil meil on oma head ja vead. Head omadused tuleb üles leida ja meeskonnas rakendada. Ikka selleks, et töö sujuks kiiremini ja paremini.

Mulle tundub, et meeskonnas töötamine on oskus, millest jääb järjest rohkem vajaka. Tihtipeale peetakse end nii suureks isiksuseks, et ei kõlbagi teistega koostööd teha. Eriti olen seda täheldanud nooremate inimeste puhul. Eks see ole ilmselt ka alguse asi: suurde töömaailma astudes ollakse veidike sinisilmsed. Tõenäoliselt saavad ka noored mõne aja möödudes aru, et edu võti peitub koostöös. Mina

isegi pean meeskonnas mängimist veel õppima. Vahel mulle lihtsalt tundub, et üksi tehes jõuan kiiremini lõpptulemuseni. Mõnikord võib see nii olla, suurema osa ajast aga ilmselt mitte. Kui endal on ettekujutus asjade õigest käigust olemas, siis on tihti raske saavutada seda, et ka teised saaksid täpselt samamoodi aru või ka lihtsalt nõustuksid, et just nii on õige viis midagi teha.

Lugupidavat suhtumist peaks meie ümber aga küll rohkem olema. Liiga palju on halvustamist ja ärapanemist. Võtkem eeskujuna astronoomia suurkujust ning olgem muhedad ja heatahtlikud inimesed! UT

10 KOLUMN Renate Pajusalu kirjutab keelelistest elulugudest

12 PERSOON Inimese geneetika professor Maris Laan räägib juhuste mõjust oma karjäärile

16 AKTUAALNE Nõustaja-kaplan on TÜ töötajate hingesegaduse korraldamisel abimeheks

18 INTERVJU Jaan Einasto sõnul on põhiküsimus teaduse rahastamine

22 AKTUAALNE Teater kasvatab paremaks inimeseks

26 AKTUAALNE Suitsiide aitab ära hoida suurem teadlikkus

29 ETTEVÕTLUS Noored muudavad põgenemismänguga reaalsed pönevamaks

32 TUDENGID Muutuste juhtimiseks on vaja kirge

35 REISIKIRI Edela-Omaanis uurimas keelte ja kultuuride mõju religioonile

38 AJALUGU Ülikooli taga on seisnud kolm kuningakuju

40 TEADUS Kaasasündinud ainevahetushaigusi saab nüüd paremini diagnoosida

44 ESSEE Uus grant aitab lähendada teadust ja ettevõtlust

46 Doktoritööd, stipendiumid, teated, tunnustusavaldused ja juubeliõnnitlused

51 KEELENURK Miljon+ tööühm avab termini sele tausta

Järgmine Universitas Tartuensis ilmub 5. aprillil 2019.

UT UNIVERSITAS
TARTUENSIS

Universitas Tartuensis on Tartu Ülikooli ajakiri. Ilmub kord kuus. Tiraaž 2800. • Kontakt: Ülikooli 18-102, 50090 Tartu; 737 5686, 5802 8827; ajakiri@ut.ee; www.ajakiri.ut.ee. Leia meid sotsiaalmeediast aadressil www.facebook.com/universitastartuensis.

Vastutav väljaandja Kristina Kurm, **peatoimetaja** Marilyn Merisalu, **toimetaja**

Sandra Saar, **teabetoimetajad** Kady Sõstar ja Iris Herman, **keeletoimetajad** Külli Pärtel ja Heike Olmre, **kaanefoto** Andres Tennus, **küljendaja** Margus Evert, **trükk** Ecoprint. Universitas Tartuensis kujunduslahendused, kõik ajakirjas avaldatud artiklid jm tekstid ning fotod ja illustatsioonid on autoriõigusega kaitstud teosed. Toimetust lubab neid kasutada ainult eelneval kokkuleppel koos viitega autorile ja Universitas Tartuensisele. Toimetusel on õigus kaastöid nende selguse huvides toimetada ja lühendada. **Kolleegium:** Maaia Vadi (esimees), Sulev Kõks, Ivo Volt, Mart Noorma, Villu Päärt, Indrek Treufeldt, Katrin Pajuste-Kuul ja Egert Puhm.

roheline trükkis
Trükitud keskkonnateadlikkus trükiettevõttes Ecoprint

FOTO: KAROLINE PRUUL

15.–17. veebruarini toimusid TÜ Viljandi kultuuriakadeemias juba 17. tudengite teatripäevad. Kolm päeva kestnud festivalil valiti publiku lemmikuks Läti Kultuuriakadeemia nüüdistantsu üliõpilaste lavastus «Here», mida tunnustati ka eripreemiaga «Enneolematute maailmade avamine meie ümber». Parima nais- ja meesnäitleja auhinna töid koju Tartu Üliõpilasteatri näitlejad Kristin Uusna (vasakult esimene) ja Jõrgen Sinka (kastiga).

Loe teatripäevade reportaaži veebist: www.ajakiri.ut.ee.

Arengukava teisel seminaril keskenduti teaduse mõjule

19. veebruaril toimus raamatukogus ülikooli arengukava 2020–2025 teine seminar. Arutelul vahetati ideid teadusega seotud teemadel.

Kahes aruteluplokis käsitleti teadlaste akadeemilist karjääri, ülikoolist eemale mineku ja tagasituleku võimalusi, teadusraha taotlemist, tenuuri ja teaduse mõju. Igal teemal pidasid ettekande ülikooli töötajatest asjatundjad.

Ülikooli nõukogu esimees Ruth Oltjer rääkis ettevõtlusresidentuurist ja rõhutas, et ülikool peab teadlaste uenduslike ideede kaudu majanduse arengusse praegusest palju rohkem panustama.

«Eesti teadlaste ja ettevõtjate koostöö on meie ainus kestav konkurentsieelis, mida keegi ei saa kunagi ära võtta. Rõõmsatel ja enesekindlatel

teadlastel on siin oma kindel roll,» ütles ta.

Praegu on teadlase minek ettevõtlusesse topeltrisk, sest selleks tuleb lõpetada leping ülikooliga. Ettevõtlusresidentuur võimaldaks peatada ülikooliga sõlmitud lepingu ja proovida kätt ettevõtluses. Nii säiliks võimalus ülikooli naasta ja teadlastel oleks tuleviku suhtes suurem kindlustunne.

Moodsa populatsiooni-geneetika vanemteadur Mait Metspalu rääkis teadusbürokraatiast, mis on teadlaste jaoks üks suuremaid muresid.

Kuna teadlasi on palju ja teadusraha vähe, tuleb raha-saajad millegi alusel välja valida. Kui raha jagatakse seni tehtud töö tulemuste põhjal, jäävad uued tulijad saajate hulgast välja.

Üks võimalus on panna võistleva teadusideed, et

valida nende hulgast parimad. Grandi saamine eeldab aga põhjalikku aruandlust, mis võib omakorda tekitada usaldamatuse õhkkonna.

Teadusprorektor Kristjan Vassil kinnitas, et praeguse teadusleppe eesmärk on viia teadus- ja arendusinvesteeringute senine üsna aeglane kasv kiiremale tõusuteele.

«Praegu saavutatud kokkulepe tagab selle, et kolmel järjestikusel aastal peaks lisanduma teadusesse 47 miljonit eurot. Sellist kasvu ei ole varem nähtud,» ütles Vassil.

Järgmisel Tartu Ülikooli arengukava aruteluseminaril, 11. märtsil on põhiteema õpe ja kõrgharidus; 1. aprillil räägitakse ülikooli rollist ühiskonna teenimisel ning 15. aprillil tuleb arutelu alla tasuline kõrgharidus. ●

Valgus tahkiste saladusi paljastamas

INAUGURATSIOON

TÜ eksperimentaalfüüsika professor Marco Kirm 6. märtsil kell 16.15 ülikooli muuseumi valges saalis

Valgus ehk elektromagnetiline kiirgus üldisemalt on väga sobiv mittedestruktiivne viis, mille abil saab hankida teavet tahkistes toimuvate füüsikaliste protsesside kohta.

Marco Kirmi teadlaskarjääri läbiv teema on olnud laia keelutsooniga materjalide elektronergastuste relaksatsiooni protsesside uurimine lühilainelise vaakum-ultra-violettkiirguse abil.

Põhilised uurimisobjektid on uued funktsionaalmaterjalid, mida kasutatakse eri tüüpi lühilainelise kiirguse (UV kuni XUV, ioniseeriv kiirgus) muundajatena madalama energiaga kiirguseks ehk luminesentsiks.

Selliseid materjale rakendatakse põhiliselt fosfooridena valgustites ja sensorites ning kõrge energiaga kiirguse ja osakeste tuvastamiseks. Uuringuteks vajalikke eksperimente korraldatakse nii TÜ füüsika instituudis kui ka suurtes rahvusvahelistes sünkrotronkiirguskeskustes.

Tartu Ülikooli teadlased on koostöös teiste riikide asjatundjatega märkimisväärselt panustanud uute eksperimentaalsete uurimisvõimaluste loomisse.

Hea näide on Eesti teadustaristu teekaardi objekt, Eesti-Soome kiirekanal FinEst-

FOTO: ANDRES TENNUS

MARCO KIRM PEAB OMA INAUGURATSIOONILÖNGU «VALGUS TAHKISTE SALADUSI PALJASTAMAS» 6. MÄRTSIL ÜLIKOOI MUUSEUMIS.

BeAMS, mis paikneb Lundis Rootsi rahvuslikus sünkrotronikeskuses MAX IV laboris.

Inauguratsiooniloengus antakse ülevaade selle kiirekanali saamisloost ja uurimisvõimekusest ning selle investeeringu tulemusena Eesti teadlastele ja ettevõtjatele avanenud võimalustest.

Kirm tutvustab ülikirete stsintillaatormaterjalide uuringuid, mis võimaldaksid viia meditsiinilise kuvamise tehnoloogia uuele tasemele.

Samuti räägib ta sellest, kuidas nii klassikaliste tahkiste kui ka nanomaterjalide elektrontsoonide struktuuri uuringutel saadud teadmised aitavad kaasa materjali koostise modifitseerimisele, et töötada ühiskonna hüvanguks välja veelgi paremaid luminesentsmaterjale.

Marco Kirm lõpetas Tartu Ülikooli 1991. aastal laser-optika erialal *cum laude*.

Doktorikraadi kaitses ta Lundi Ülikoolis 1995. aastal teemal «Laia keelutsooniga kristallide ja kõrgesti laetud ionide uuringud sünkrotronkiirguse ja kiirendatud ionide abil».

Kirm on töötanud aastaid Hamburgi Ülikoolis (1997–2004), kus ta rakkendas oma oskusi SUPERLUMI sünkrotronkiirguse (DESY) kanalil. 2012. aastal valiti ta Läti Teaduste Akadeemia välisliikmeks ning alates 2018. aastast on ta Eesti Teaduste Akadeemia liige.

Lisaks aktiivsele teadustööle – Kirmi 248 teaduspublikatsiooni kuuluvad Web of Science'i andmebaasi – on ta töötanud TÜ teadusprorektorina (2012–2017) ning füüsika instituudi direktori ja teadusdirektorina (2004–2012).

Alates 2018. aasta juulist on Marco Kirm TÜ eksperimentaalfüüsika professor. ●

Aita kokku panna näitust arstiõppe ja -teaduse teemal

Meditsiiniteaduste valdkond tähistab rahvusülikooli 100. aastapäeva fotonäitusega arstiõppe ja -teaduse ajaloost.

Valdkonna dekaani Margus Lemberi sõnul on arstiõppe ja -teaduse minevikku tähtis tunda ja talletada, sest see aitab meil mõista ja väärtustada ka praegusel ajal toimuvat.

«Tartu Ülikooli arstiteadlased on maailmas oma valdkonna tunnustatud tipud. Selle eest võlgneb kogu arstikond tänu oma õpetajatele ja eelmistele põlvkondadele. Näitusega avaldame tänu kõikidele, kes on aidanud kaasa meie arstiõppe ja -teaduse arengule viimase saja aasta jooksul,» ütles Lember.

KOOS FOTODEGA PALUVAD KORRALDAJAD LISATEAVET NENDE TEGEMISE AJA, AUTORITE JA JÄÄDVUSTATU KOHTA.

Näituse korraldajad paluvad üle vaadata oma pildialbumid ja arhiivid, kus võib leida fotosid

või dokumente, mis kajastavad arstieriala ajaloos olulisi sündmusi, inimesi või protsesse.

FOTO: TÜ MUUSEUM

Orjus ja vabadus Eesti mõtteloos

INAUGURATSIOON

TÜ mõtteloo professor Pärtel Piirimäe
14. märtsil kell 16.15
TÜ peahoone aulas

Tänavu möödub 200 aastat Liivimaa talurahva vabastamisest pärisorjusest ning 150 aastat sellele sündmusele pühendatud esimesest üldlaulupeost. *Orjus ja vabadus*

on üks keskseid mõistepaare Eesti ajalookirjutuses, folklooris, kirjanduses ja mõtteloos.

Eesti rahvusliku ajaloo kontseptsiooni üks läbivaid motive on eestlaste vabadusepüüe ning vabaduse kõige selgem vastand on orjus, mis on kaasnud võõrvalituse ja -võimuga.

Vabadus võib tähendada iseenda peremeheks olemist nii üksikisikuna kui ka terve rahvu-

PÄRTEL PIIRIMÄE

FOTO: ANDRES TENNUS

sena, määrates ise enda saatust ning olles peremeheks omal maal. Vabaduse ja orjuse vastandpaar on olnud üks peamisi lähtealuseid Eesti ajaloo perioodiseerimisel ning eri perioodidele hinnangu andmisel.

Inauguratsiooniloengu eesmärk on analüüsida, kuidas mõistete *orjus* ja *vabadus* tähendusväli ja kasutusviisid on Eesti mõtteloos pikas plaanis muutunud.

Milliste teooriate ja argumentidega eri perioodidel orjust põhjendati, õigustati või kritiseeriti?

Kalju Komissarovi stipendiumiüritus

8. märtsil antakse Viljandis üle professor Kalju Komissarovi stipendiumid, mis on mõeldud etenduskunstide osakonna üliõpilastele erialaseks enesetäiendamiseks välismaal.

Stipendiumiga väärtustatakse Kalju Komissarovi pikaajalist viljakat tööd teatrihariduse alal. 2000 euro suurune stipendiumisumma jagatakse igal aastal kahe üliõpilase vahel, kellel on oma erialal perspektiivi ning kes on õpingutes olnud tervikuna ja tulemuslikult loominguine ja distsiplineeritud ning pidanud silmas eetilisi väärtusi.

Stipendiumi saajad ja summa jagunemise otsustab etenduskunstide osakonna juhataja kinnitatud komisjon.

Kalju Komissarovi idee oli ehitada TÜ Viljandi kultuuriakadeemia etenduskunstide osakond üles teatrimudelina. See tähendab, et teatri tulevased tehnilised ja loominguilised töötajad õpivad koos ning täiendavad üksteist, omandades arusaamise toimivast teatrimehhanismist kui phisest loomingu.

Komissarovi sünniaastapäeval, 8. märtsil toimuv stipendiumide üleandmise päev on täis palju põnevaid üritusi. Kavas on mitu lavastust, näituse avamine ja kontsert ning Komissarovi haula peetakse mälestusminutid.

Stipendiumi rahastab Eesti Kultuurkapitali näitekunsti sihtkapital ja toetab ettevõtte WOOCH OÜ. ●

Selle mõtteloolise ekskursiooni taust on orjuse ja pärisorjuse kontseptsioonide areng Euroopa mõtteloos antiikajast uusajani, mis on kujundanud ka siinseid arusaamu selle kohta, mida orjus õieti tähendab nii individuaalsel kui ka rahvuslikul tasandil. Vaatluse alla võetavad võtmeperioodid on Rootsi aeg, valgustusajastu, ärkamisaeg ja iseseisva Eesti riigi loomine 20. sajandi algul.

Pärtel Piirimäe on kaitsnud doktorikraadi 2007. aastal Cambridge'i Ülikoolis ajaloo erialal.

Piirimäe uurimisvaldkonnad on rahvusvahelise poliitilise ja õigusliku mõtte ajalugu, varauusaja propaganda, publitsistika ja ajalookirjutuse ajalugu ning Eesti ja Läänemere regiooni mõttelugu Euroopa mõtteloo kontekstis.

Praegu uurib ta loomuoiguse ja rahvusvahelise õiguse ajalugu varauusaja Euroopas ning nende ideede retseptsiooni ja rakendamist Põhja-Euroopas ja Balti provintssides.

Alates 2018. aastast töötab Pärtel Piirimäe mõtteloo professorina TÜ filosoofia ja semiootika instituudis. ●

MART NOORMA PEAB OMA INAUGURATSIOONILÖNGU «KUIDAS EESTI KOSMOSE- JA KAITSETEHNOLOOGIAD AITAVAD MAAILMA PAREMAKS MUUTA» 28. MÄRTSIL ÜLIKOOI MUUSEUMIS.

Kuidas Eesti teadus aitab maailma paremaks muuta

INAUGURATSIOON

TÜ kosmose- ja kaitsetehnoloogia professor Mart Noorma 28. märtsil kell 16.15 ülikooli muuseumi valges saalis

Eesti teadusel on tähtis ülesanne aidata lahendada Eesti elanike ja inimkonna ees seisvaid keerdküsimusi. Kosmose- ja kaitsetehnoloogia aitab jagu saada nii maapealsetest probleemidest kui ka luua inimkonna jaoks uusi võimalusi kosmoses.

Kuigi võib öelda, et inimkond peaks sihiks seadma toimimise harmoonilise ühiskonnana, tuleb selle saabumiseni arvestada reaalse turvariskidega. Kaitsetehnoloogia arendamisel tuleb ühest küljest toetada turvalisust Eestis ja Euroopa Liidus, kuid samal ajal pidada silmas ka arendatavate tehnoloogiliste lahenduste võimalikku rahumeelset kasutust tsiviilvaldkonnas.

TÜ kosmose- ja kaitsetehnoloogia valdkonna teadustöö aitab leida vastuseid nii fundamentaalteaduslikele küsimustele kui ka toetab Eesti ettevõtteid Eesti majanduse kasvatamisel.

Professor Mart Noorma tutvustab inauguratsiooniloengus lähemalt TÜ Tartu observatooriumi kosmose- ja kaitsetehnoloogia valdkonna teadustööd nanosatelliitide tehismintellektil põhineva lahinguväljarobootikani. Samuti käsitleb ta selle uurimisvaldkonna seoseid teiste TÜ teadusvaldkondadega: õigusteadusega, eetikaga, Aasia uuringutega jne.

Mart Noorma on lõpetanud 2000. aastal Tartu Ülikooli füüsika bakalaureuseõppe ning pärast seda läbinud magistri- ja doktoriõpingud Helsingi Tehnikaülikoolis. 2005. aastal sai ta tehnikadoktori kraadi optiliste täppismõõtmiste alal ning aasta-

tel 2005–2006 töötas Ameerika Ühendriikide Riiklikus Standardite ja Tehnoloogia Instituudis (NIST).

Noorma on juhtinud kosmosetehnoloogia uurimissuuna ülesehitamist Tartu Ülikoolis ning olnud samal ajal ka aktiivne õppejõudude õpetamiskustude arendamise eestkõneleja. Aastatel 2009–2015 oli ta TÜ loodus- ja tehnoloogia-teaduskonna õppeprodekaan ning 2015–2017 TÜ õppeprorektor.

Alates 2017. aastast on Mart Noorma ettevõtte Milrem Robotics teadus- ja arendusdirektor ning alates 1. septembrist 2018 TÜ kosmose- ja kaitsetehnoloogia professor.

Aastal 2013 nimetas ajaleht Postimees Mart Noorma Eesti esimese kosmosemissiooni Estcube-1 juhendamise eest aasta inimeseks. ●

18. mail toimub Tartu Ülikooli kõigi aegade suurim vilistlaste kokkutulek, kus astuvad üles mitmed tuntud vilistlased, sealhulgas ka

Curly Strings!

Kokkutuleku täpsem programm ja esinejad avaldatakse jooksvalt märtsikuus: kokkutulek.utalumni.ee

Piletid saadaval Piletilevis ja Piletilevi müügipunktides üle Eesti.

LÄHME KOOS!
18. mail 2019

Eesti keel keelelistes elulugudes

Tänavu saab eesti keelel täis sada aastat riigi- ja kõrghariduskeelena. Seetõttu on 2019. aasta kuulutatud eesti keele aastaks. Peale selle on 2019 ka rahvusvaheline põliskeelte aasta. Valimiseelsetes debattides kõneldakse palju eestikeelse hariduse saatusest. Keel identiteedi hoidjana ja rahvuse mõtteviisi kandjana ning ka lihtsalt tööriistana on seega mitmel põhjusel praegu päris suure tähelepanu all, vähem mõeldakse ehk üksiku inimese keelelisele elule.

Keel võimaldab meil mõelda ja mõeldut teistele edasi anda. Keele abil loome suhteid, omandame hoiakuid ja oleme olemas. Keeleline elulugu on iga inimese elu lahutamatu osa, selle läbimõtlemine ja jäädvustamine on huvitav nii inimesele endale kui ka keeleuurimisele.

Andsin eelmisel aastal ühel keeleteaduse kursusel üliõpilastele ülesandeks oma keelelise eluloo analüüsi. Kirjutajate hulgas oli üsna erisuguse vanuse ja saatusega sessioonõppijaid. Emakeele kohta kirjutati eranditult kaunilt. Rõõmustav oli see, et ka murdeid kujutati väga positiivses võtmes: need, kes on murdekeelt rohkem kõnelnud või kuulnud, on rõõmsad võimaluse üle kirjakeelest erineva keelekujuga kokku puutuda.

Võõrkeelte arv, mida üliõpilased oma elus on kasutanud, varieerub kahest kuue-seitsmeni,

RENATE PAJUSALU
eesti ja üldkeeleteaduse
instituudi juhataja

põhiliselt on need Euroopa keeled (inglise, vene, soome, saksa, prantsuse, hispaania, läti). Kurvastab kurtmine vene keele kooliõpetuse väheste tulemuste üle eesti koolis. Vene keele oskus on enamasti tulnud (kui üldse on tulnud) teisi teid pidi, mitte koolitunnist.

Mitme keele oskus on inimkonnas pigem norm kui erand. Võimalik, et maailma keelelises mitmekesisusel on tegemist inimkonna vaimse arenguga. Iga keel on keeruline süsteem ja ka ühe sellise õppimine võtab aastaid.

Kui ühel inimesel on mitu keelt, on nende omandamine nõudnud talt tublisti rohkem kognitiivset pingutust; peale selle tuleb mitut keelt hoolega «vaos hoida», et need segi ei läheks. Päriselt ei õnnestu see kellelgi, aga mida rohkem pingutada ja keeli eraldi hoida, seda treenitum on aju. Kas inimene oleks kognitiivselt samasugune, kui aegade jooksul poleks pidanud kõnelema vaheldumisi eri keeli? Vaevalt.

Keele õppimine on pikk ja põhimõtteliselt lõputu protsess. Ka iga inimese emakeel muutub elu jooksul. Kui seda ei kasutata, siis see ununeb või muutub. Kui ei kasutata mingis valdkonnas, siis selles valdkonnas ka ununeb kiiremini. Väidetavalt püsib vananedes mälu paremini neil, kes loevad romaane. Siin on kindlasti oma osa ka ilukirjanduskeele rikkusel ja keerukusel, mille

mõistmine aitab hoida emakeelt ja sellega koos muid kognitiivseid võimeid korras.

On öeldud, et keeleoskus on üks väheheid oskusi, mis on kasulik ka viletsana. Selles on palju tõtt, sest ka mõni sõna võõrkeeles võib elus kasulik olla. Emakeelt aga tahaks hoida ja arendada täiusliku ja rikkana.

Tavatsetakse ka öelda, et lapsel läheb keele omandamine kiiremini ja paremini. Kuid kogunud täiskasvanud keeleõppija võib õigete meetoditega palju kiiremini edeneda kui laps. Aktsent jääb tõenäoliselt külge, aga selle eest peaks ainult tänulik olema.

Aktsent kaitseb võõrkeele kõnelejat nende nõudmiste eest, mida ühiskond esitab emakeelsele kõnelejale. Ei pea detailideni tundma viisakuskoodi, ei pea teadma kõiki sõnu, võib teha grammatilisi vigu jne. Aktsent võiks keeleõppijale olla lausa õnnistus, kui inimene nii väga ei kardaks eksida ja rumal välja näha.

Peaksime oma emakeelt hoidma kõigis valdkondades ja igal viisil, aga peaksime ka julgustama kõiki neid, kes tahavad omandada meie emakeelt. Meie võõrkeelsed kolleegid ja üliõpilased soovivad kindlasti põneva eesti keele omandada, me peame neid lihtsalt natuke aitama. Kursustest ja koolitundidest üksi ei jätku, keelt tuleb hakata kasutama.

Õnneks on ülikoolis paljude koosolekute põhikeel eesti keel, ka siis, kui osalejate hulgas on neid, kelle emakeel see ei ole. Meie instituudis on paljude rahvuste esindajaid ja kõigiga saame eesti keeles suheldud, sest me lihtsalt ei lähe inglise keelele üle.

Usun, et kõik Tartu Ülikoolis püsivalt töötavad ja õppivad inimesed tahaksid väga eesti keelt osata, aga kõigil pole ühtemoodi vedanud, sest pole jätkunud mõistvaid kolleege. Aidakem nende keelelistes elulugudes eesti keel sisse põimida! UT

REKTORAAT

Läinud aasta detsembris, kui ülikooli senat ei andnud nõusolekut sõlmida riigiga haldusleping, tõusid tähelepanu keskpunkti piirkondlikud kolledžid. Nimelt juhtis senat muu hulgas tähelepanu asjaolule, et regionaalarengu toetamine õppe- ja teadustegevuseks eraldatud vahenditest ei ole kestlik.

Rektoraadi 12. veebruari Narva visiit sündas veelgi meie veendumust, et kolledž ei ole tähtis mitte ainult kohalikele noortele haridusvõimaluste pakkujana, vaid ka piirkonna arengu eestvedajana. Samuti on kolledžil potentsiaali oma tegevusvaldkondi laiendada, kuid siingi vajab ülikool riigilt rohkem rahalist abi.

Kolledž saab areneda vaid siis, kui on olemas inimesed, kes on valmis oma väärtuslike erialateadmisi noortele edasi andma. Need peavad olema väga head õppejõud, kes juurduksid Narvas ja oleksid piirilinnas töötamisega rahul ka aasta-kahe-kolme pärast. Peale innustava töökeskkonna on paratamatult oluline ka palk, mis julgustaks neid oma senist elu muutma ja Narva kolima.

Kolledžil on kahtlemata tähtis roll selles, et kohalikud noored jätkaksid gümnaasiumi järel õpinguid ja jääksid Eestisse. Peame aga mõtlema, kuidas praeguseid piire avardada, et Narva tuleks järjest enam noori ka väljastpoolt Ida-Virumaad. Peame mõtlema ja tegutsema rahvusvaheliselt.

Juba praegu on Narva kolledži välistudengite jaoks ligiõmbav koht, kus õppida vene keelt (rahvusvahelises suvekoolis) või kuhu tulla eesti keelt õppima ja eriala omandama. Ülikoolide võrgustikust U4, millega Tartu Ülikool läinud aastal liitus, on juba küsitud, milliseid võimalusi Narva pakuks. Seda potentsiaali ei saa ülikool arendada üksi, vaid tihedas koostöös riigiga.

TOOMAS ASSER
rektor

PEAKSIME OMA EMAKEELT HOIDMA KÕIGIS VALDKONDADES JA IGAL VIISIL, AGA PEAKSIME KA JULGUSTAMA KÕIKI NEID, KES TAHAVAD OMANDADA MEIE EMAKEELT.

Juhuse läbi teadlaseks

PERSOON

7. märtsil tähistab suur osa endisi ja praegusi organiseerunud naisüliõpilasi korporatsiooni Indla 95. sünnipäeva. Selle üks taasasutajatest, inimese geneetika professor Maris Laan tõdeb, et poleks ilma korporatsiooni abita kindlasti see, kes ta praegu on.

MERILYN MERISALU

merilyn.merisalu@ut.ee

Jääb mulje, nagu suur osa Maris Laane elust koosneks õnnelikest juhistest. Juhuse läbi sattus ta maailma tippteadlaste käe alla doktorantuuri, juhus tõi tema ellu korporatsiooni ja juhuslik oli seegi, et ta üldse sattus õppima bioloogiat.

Praegusel professoril oli eriala valida keeruline, sest kõik tundus huvitav. Kuna õpitulemused olid igas aines head, ei osanud ta esimese hooga lemmikut validagi.

«Mul läks hästi nii humanitaar- kui ka reaalainetes. Näiteks meeldis mulle väga ajalugu. Käisime klassiõega lausa nädalavahetuseti kuulamas Tartus ajalooenguid. Tol ajal oli see aga suuresti n-ö punane aine ja poliitilistel põhjustel poleks see mulle siis sobinud: olen selleks liiga avameelne lobiseja,» meenutab Laan.

Matemaatika meeldis talle samuti, kuid pigem meetodi kui põhianena. Keemikute ja

proviisorite suguvõsast pärit tütarlaps ei soovinud minna õppima ka keemiat, sest ta ei talu kemikaalide lõhna.

Kirjandus ja keeled pakkusid palju põnevust, aga nende puhul mõtles ta, et lugeda ja keeli õppida saab ju nagunii.

RINGIGA ÜLIKOOLI

Bioloogia oli kusagil humanitaar- ja reaalainete vahepeal. Laan tõdeb, et kuuenda põlve tallinlasena oli ta väga looduskauge linnalaps, kes polnud elus määranud ühtegi taime ega rõngastanud lindu. Küll aga meeldis talle väga geneetika, millega oli kokku puutunud keskkoolis.

«Kui lõpetasin 1986. aastal keskkooli, tahtsin kõigepealt aru saada, kas ma üldse sobin ülikooli, ning töötasin Tallinas Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudis aasta aega laborandina,» alustab Laan juttu, kuidas teda ei võetudki tegelikult õigel ajal ülikooli vastu.

Tol ajal oli võimalik saada ülikooli sisse paljudel eritingimustel. Näiteks kuld- ja hõbemedalistid või kutsekooli

kiitusega lõpetanud pääsesid soovi korral ülikooli ühe eksamiga või niisama.

1987. aasta kevadel oli selliseid noori haruldaselt palju ja suurem osa vabastest õppekohtadest läkski nendele. Ülejäänud bioloogiahuvilistele tähendas see ülitihedat konkursi: 7–8 inimest kohale.

«Sisseastumiseks pidime tegema kolm eksamit. Bioloogia ja keemia sain viie, kirjandi aga halva käekirja pärast nelja, ning jäin täpselt joone alla,» jutustab Laan. Pärast tulemuste teadasaamist sai ta kokku oma sugulase Toomas Jüriadoga, kellega see jutuks tuli.

Praegune loodusajakirjanik oli siis Tartu Ülikoolis keemia õppejõud ja teadlane. Noorele sugulasele soovitas ta enne Tallinna tagasi sõitmist minna dekanati ja kirjutada avaldus, et too võetaks vähemalt bioloogia õppekava vabakuulajaks.

Septembri esimesel nädalal tuligi ülikoolist kõne: tollane dekaan, hiljuti meie seast lahkunud professor Aadu Loog soovis järgmisel esmaspäeval preili

» Laant vabakuulaja staatuse asjus näha.

«Sõitsingi enda teada üheks päevaks Tartusse. Dekanaadis öeldi aga mulle, et mida te siin teete, minge loengusse, õppetöö juba käib! Ma ei julgenud enne reedet Tallinna tagasi minna, kuigi hambaharjagi polnud kaasas. Elasin esimese nädala tuttavate juures üle,» muigab Laan.

Terve esimene semester tuli veeta kursusekaaslaste juures partisanina: vabakuulajad võisid küll kuulata loenguid ja teha eksameid, aga ühikakohale polnud neil õigust. Kui esimene semester sai läbi, võeti Laan ja veel mitu teist vabakuulajat tagantjärele lõpuks ametlikult ülikooli vastu. Nii lahenes ka ebaseaduslik elukorraldus.

«Esimesel semestril hankisid kursusekaaslased kusagilt vana raudvoodi ja panid selle oma kolmesesse tuppa neljandaks magamisemeks. Kui mind võeti uue aasta alguses ülikooli vastu, tuli ühiselamu vanem kontrollima, kas ma ikka mahun sinna ära, ja tegi mulle erandi,» seletab ta.

PÕNEVUSEGA KORPORATSIOONI

Üliõpilaskorporatsiooniga Indla liitus Laan sama juhuslikult. Toakaaslase Teeli Rimmelgu vahetu juhendaja, toona viienda aasta üliõpilase Ülle Sillasoo kursus läks hoogsalt kaasa 1980. aastate lõpus toimunud Tartu üliõpilaselu üldise aktiivsemisega.

Sillasoo kursusevennad taasasutasid korporatsiooni Ugala ja ega tüdrukudki saanud olla neist kehvemad. Ajalugu uuri-

des leiti, et nemad võiksid uuele elule äratada korp! Indla.

Viienda kursuse bioloogid kutsusid selleks appi nii nooremaid erialakaaslast kui ka filolooge, arstiüliõpilasi ja teisi. Ühele alguskoosolekule kutsuti ka Laane toanaaber, kes võttis temagi endaga kaasa.

«Muidugi läksin, see tundus ju põnev! Tollal olid ühiselamud erialakesksed. Näiteks meie majast hõivasid poole bioloogid-geograafid-geoloogid, teise osa aga majandustudengid. Muude erialade üliõpilastega kokku puutumine tundus väga värskendav võimalus,» meenutab Laan.

Üks asi viis teiseni ja peagi

KUI MARIS LAAN EI OLEKS KORP! INDLASSE SATTUNUD, EI OLEKS TA IIALGI SATTUNUD SOOME OMA ERIALA TIPPUDE JUURDE ÕPPIMA.

leidsidki neiu endid korp! Indla taasasutajate ridadest. Kusjuures umbes aasta hiljem sai Laan teada, et päris suur osa tema perest oli kuulunud enne sõda mitmesse tudengiorganisatsiooni. Vanatädi Karin Mandel-Jüriado oli olnud ka ise korp! Indla liige.

«Kuna Vene võim oli ühiskondlikult aktiivseid inimesi represseerinud, oli pere sellest ajaloost varem vaikinud. 1980. aastate lõpul suhtuti ülikoolis ärkamisaja tuhinasse sellistesse ettevõtmistesse aga väga hästi. Tundus, et kõik teed on meile valla,» räägib Laan.

Enne ametlikku taasasutamist saadi kokku korporatsiooni elusolevate vilistlastega, et saada neilt nõusolek ja koguda mälestusi. Järjepidevuse huvides tuli ju täpselt teada, kas arhiivist leitud põhimõtted on ikka õiged,

kuidas ning mis värvidega lippu ja tekleid ömmelda või mis laule mis viisiga laulda.

Selle kohta meenub Laanele üks piinlikuvõitu lõbus lugu korp! Indla taasasutamise aktusest. Kuus aastat muusikaklassis käinud tudengineiu valiti korporatsiooni *magister cantandi*’ks ehk lauluekspertiks, kes vastutab kogu muusikalise poole eest.

Nii käiski Laan vilistlaste juures üliõpilaslaule kuulamas ja sõnu noodistamas. Lipulaulgi sai nii viisiga kirja ja teistele taasasutajatele selgeks õpetatud. Pärast aktust kommenteerisid kohaletulnud vilistlased aga, et lipulaulu viis oli kuidagi veider.

Tuli välja, et vilistlane, kelle käest Laan lõpulaulu viisi sai, ei olnud seda päris täpselt enam mäletanud. Kamba peale saadi aga õiged noodid kirja ja järgmisel üritusel kõlas laul õiges vormis.

STIPENDIUMIGA SOOME

«Kui ma ei oleks Indlasse sattunud, ei oleks ma praegu siin professor. Ma poleks iialgi sattunud Soome professorite Aarno Palotie ja Leena Palotie-Peltoneni juurde õppima. Nemad olid tollal silmapaistvaimad meditsiinigeneetikud terves maailmas!» kiidab Laan korporatsiooni.

Aarno Palotie on siiamaani maailma parimate inimese geneetikute hulgas. Leena Palotie-Peltonen suri kahjuks 2010. aastal, aga tunnustamaks tema

31. MÄRTS 1989: VÄRSKELT TAASASUTATUD KORP! INDLA VILISTLASED JA TAASASUTAJAD ÜHISEL PEOPILDIL.

silmapaistvat panust meditsiinigeneetikasse, annab Euroopa Inimesegeneetika Ühing igal aastal välja temanimelist auhinda ja Ühendkuningriigis, Cambridge’is korraldatakse igal suvel temanimelisi kursusi.

See, et Laan sattus terveks doktorantuuriks Palotiede lähikonda, oli tema enda sõnul jällegi õnnelike juhuste rida.

Pärast korp! Indla taasasutamist võttis noorte korporantidega ühendust Helsingi Ülikooli üliõpilaste segaselts Savolainen Osakunta, mis oli juba Eesti ajal olnud korporatsioonide Indla ja Fraternitas Estica sõprusühing Soomes.

Savo maakonnast pärit noored soovisid sõpruslepingut uuendada ja pakkusid eestlas-

tele ka palju enesearendamisvõimalusi. Näiteks suviti korraldati Soomes Eesti tudengitele majanduskursusi. Savolainen Osakunta vilistlase ja Helsingi Ülikooli entomoloogia teadlase Antero Nederströmi eestvedamisel asutati ka Tartu noortele mõeldud stipendiumifond.

Selle toel sai pärast iseisvumist igal semestril üks korp! Indla ja üks korp! Fraternitas Estica liige minna Soome õppima. Laan esitas avalduse teha Helsingis viis kuud inimese geneetika alast uurimistööd ja saigi välja-valituks. Tartu Ülikooli lõpetas ta enne põhjanaabrite juurde minekut *cum laude*.

«Ma ei tea, milliseks mu elu

oleks kujunenud, kui ma poleks 1993. aastal Helsingisse läinud. Mul oli õnn sattuda töötama Helsingi Ülikooli Meilahti haigla tiptasemel meditsiinigeneetika laborisse. Kui Savolainen Osakunta antud stipendiumiaeg hakkas läbi saama, tegid juhendajad mulle pakumise jääda sinna edasi doktorantuuri,» on Laan tänulik.

Maris Laan usub motiveerivasse keskkonda ja õnnelikesse juhistesse. Vahel hoiatab ta teisigi, et ärgu nad planeerigu oma elu liiga pikalt ette. Nii võib mõne tähtsa võimaluse maha magada.

Loe täispikka artiklit veebist: www.ajakiri.ut.ee.

TÕNU LEHTSAAR KINNITAB, ET TEMA AMETIGA KÄIB AUSUS JA ANONÜÜMSUS AUTOMAATSelt KAASAS.

Hingesegaduse korrastamise abimees

ALMA MATER

TÜ töötajate nõustaja-kaplan Tõnu Lehtsaar on selles ametis teist korda. Kui ta 2017. aastal loodud ametikohal tööd alustas, puutus ta esimesel aastal tööalaselt kokku umbes 4,12% ülikooli töötajatega.

MERILYN MERISALU
merilyn.merisalu@ut.ee

Suurema osa 2018. aastast oli professor Lehtsaar rektori kohusetäitja, kuid pärast Toomas Asseri inauguratsiooni asus ta taas ülikooli

töötajaid nende tööprobleemides nõustama. Religiooni- psühholoogi haridusega Lehtsaar on pädevus nõustada ka usulistes ja spirituaalsetes küsimustes.

Ülikoolis on praegu üks suurimaid muresid ülekoormuse ja killustatusega seotud tööstress.

Peale selle tekib inimeste vahel konflikte. Samuti on korduvad mured kollektiivi mõne n-ö keerulise inimese pärast.

«Keeruliste isiksuste teema puudutab eelkõige kesktaseme juhte. Sellise töötaja ja tema ümber tekkivate probleemidega tegelemiseks kulub väga

palju aega. Olen näinud lausa olukordi, kus ühe inimesega seotud mured matavad juhi enda alla,» tõi Lehtsaar näite.

Võrreldes 2017. aastaga on taandumas struktuurimuudatuste järellainetus. Ülikooli struktuurireformi ajal tekitasid muutuvad tööülesanded ja identiteet paljudes segadust. Nii mitugi otsis selle lahendamiseks abi nõustajalt-kaplanilt.

KINDEL ANONÜÜMSUS

Suurem osa töömuredest taandub enamasti üldinimlikele teemadele.

«Koolis õpetati mulle, et inimesed tulevad nõustaja juurde põhiliselt kolme motiiviga: anna mu probleemile sisuline lahendus, kinnita, et ma olen teinud kõik õigesti, või mine pane sellele idioodile aru pähe. Sageli on see ka tõesti nii.»

Lehtsaar on üllatanud, kui võrd erinevalt mõistavad osalised sama olukorda. Psühholoogi elu teeb see aga huvitavaks, sest kuidagi tuleb kokku saada suur pilt, kuhu mahuvad ära kõik faktid ja tunded.

«Kui saan aru, et minu juurde on tulnud sama mure teine osaline, ei reeda ma esimest vestluskaaslast. Igasuguse suhtenõustamise reegel on see, et ei tohi otsustada probleemi üle ühepoolse hinnangu põhjal. Kõige ideaalsem on olukord, kus tullakse minu juurde koos: mõlemad saavad aru, et neil asi krigiseb, ja püüavad leida koos lahenduse. Seda juhtub

SISEMISEST SEGADUSEST SAAB PROFESSOR LEHTSAARE ABIGA VÄIKSEM SEGADUS VÕI HEAL JUHUL LAUSA SUUREM SELGUS.

aga kahjuks harva,» rääkis Lehtsaar.

Vahel uuritakse, kas võib ikka rääkida ausalt ja ega tema kabinetist lähe traadid otse rektorati. Professor kinnitas aga, et kõik visiidid jäävad anonüümseks. Personaliosakonnale edastab Lehtsaar statistika jaoks vaid vastuvõtul käinud inimeste või tema külastatud üksuste arvu.

Ka neutraalsus on üks oluline nõustajaameti omadus. On olnud juhuseid, kus kurdetakse konflikti üle mõne professori hea sõbra või kolleegiga. Siiski jääb see, kes ja mis murega tema jutul käis, tema ja abivajaja vahele. Kui mure on iseloomult kollektiivne, mitte isiklik, saab Lehtsaar minna ka üksusesse kohale, et aidata saada sisesuhetes selgust.

ABI SAAB ALATI

Lehtsaare sõnul talle tavaliselt kirjutatakse ja üha rohkem ka helistatakse. Inimene kirjeldab oma muret ja lebib kokkusaamiseks kokku sobiva aja. Vahel räägitakse oma mure ära kohe telefonis. On ka neid, kes koputavad Lehtsaare uksele, ning kui on parasjagu vaba hetk, istuvad ja räägivad oma loo ära.

«Moodsa maailma häda on selles, et kuigi meie ümber on palju inimesi, ei ole sageli kedagi, kellega rääkida. Nad on üksildased. See puudutab eriti

juhte, sest neil ei pruugi olla sama taseme kolleegidega head klappi, alluvate või ülemuse juurde ei saa aga oma muredega minna,» seletas Lehtsaar.

Mõnikord on juhtunud ka nii, et inimene tuleb Lehtsaare kabinetti, räägib oma mure ära ja lahkub rahulolevana, ilma et nõustaja-kaplan oleks ise suurt midagi öelnud. Lehtsaar tõdes, et tema ülesanne ei olegi anda otseselt nõu. Nõustamine tähendavat inimese aitamist nii, et ta ise sõnastab oma probleemi ja lahendused.

«Vahel ei oska inimesed midagi küsida. Aga me teame ka oma argielu põhjal, et kui saad kellegagi lihtsalt rääkida, hakkab parem. Ma julgen loota, et sisemisest segadusest saab minu abiga väiksem segadus või heal juhul lausa suurem selgus,» rääkis ta.

Professor loodab, et tema töökogemus ülikooli eri taseme administratiivsetel ja pedagoogilistel ametikohtadel teeb inimeste mõtetest ja tunnetest arusaamise lihtsamaks.

«Ülikooli maailm on minu maailm. Tartu Ülikool on mulle väga oluline. Ma ei tahaks nõretada paatosest, aga arvan, et võin öelda, et ma armastan ülikooli. Muutusterikkal ja heitlikul ajal pakkuda teistele abi ongi minu viis ülikooli teenida,» ütles Lehtsaar. UT

FOTO: SANDRA SAAR

JAAN EINASTO: põhiküsimus on teaduse rahastamine

INTERVJU

23. veebruaril tähistas kosmoloog Jaan Einasto 90. sünnipäeva. Juubeli eel andis Tartu Ülikool talle tänutäheks suure medali.

SANDRA SAAR
sandra.saar@ut.ee

Jaan Einasto on oma karjääri jooksul avaldanud üle 300 teadustöö ja kirjutanud mitu raamatut. Tegime sünnipäeva eel juubilariga juttu tööst ja kõrgharidusest.

Kuidas on teil kombeks sünnipäevi tähistada?

Sel aastal võttis Tõravere observatoorium selle suurelt ette. Me korraldame Soome astronoomidega vaheldumisi konverentse, kus räägime oma töödest, ja sel aastal kandis konverents pealkirja «Einasto profiil». Muidu on see toimunud suvel või sügisel, aga nüüd siis veebruaris, ja ühtlasi märgiti

ära ka minu sünnipäev. Need konverentsid on head, sest saab kolleegidelt tagasisidet. See on alati kasulik, enne kui saata oma töö avaldamiseks mõnele ajakirjale.

Pälvisite hiljuti ka TÕ suure medali, millega tunnustatakse ülikooli silmis eriti suurte teenetega töötajaid. Millised on teie mõtted selle kohta?

Tegelikult on mul töös ikka tohutult vedanud. Jah, ma olen jõudnud jälile nii mõnelegi saladusele, aga see ongi uurimistöö eesmärk. Aga eks palju oleneb ka õnnest: vahel see juhtub, vahel mitte.

Ma olen olnud ülikooliga seotud 75 aastat. Mitte küll alati töötajana, nagu praegu, aga juba 1943. aastal, kui ma olin veel

» keskkoolipoiss, käisin siin kuulamas astronoomialoenguid.

Mida peate ise oma suurimaks töösaavutuseks?

Tegelikult kahte asja, mis on omavahel seotud: selgust tumeaine ja kosmilise võrgustiku avastamise kohta. Olen uurinud universumi ehitust ja arengut, sealhulgas galaktikasüsteemide ja galaktikate struktuuri ning galaktikate dünaamikat. Tumeaine ja struktuur on omavahel väga seotud.

Kui te vaatate tagasi oma teadlaskarjäärile, kas on olnud ka ebaõnnestumisi?

Kui lahendada mingit konkreetset probleemi, siis ikka otsid lahendust siit ja sealt, aga ebaõnnestumist ei tohiks otseselt olla. Ega arusaamine tumeainest ja struktuurist ei tulnud mul välja kohe esimese ropsuga. See võttis ikka aega.

Juba Ernst Õpik tegeles tumeaine probleemiga ja ega see pole praegugi täielikult selge. Me teame astronoomiliselt, mis on tumeaine mõju, aga mida see endast kujutab, mis on selle füüsikaline olemus, seda ei tea veel keegi.

Seda on otsitud 40 aastat, aga seni pole leitud. Kui 40 aastat on otsitud, aga leitud pole, siis järelikult on tegu mõne eriti suure saladusega. Millisega – seda ei tea.

IGAÜHEL ON OMAD TUGEVDUSED JA KOOSTÖÖD TEHES TÄIENDATAKSE ÜKSTEIST. SEDA PÕHIMÕTET RAKENDAN MA SIAMAANI.

Kas vahepeal, kui miski ei ole kohe õnnestunud, ei ole tekkinud käegalöömise tunnet?

Kui on käsil mõni töö, mis ei taha õnnestuda, siis vahel on kasulik jätta see mõneks ajaks kõrvale ja tegeleda millegi muuga. Tavaliselt taipad siis mõne aja möödudes, kuidas edasi minna. See kuulub asja juurde.

Teie kohta öeldakse, et paljuski olete Eesti astronoomia-koolkonna rajaja, ja teie tööd jätkavad teie õpilased.

Tegelikult pean mina selle koolkonna rajajaks ikkagi Ernst Õpikut. Tema õpilane oli Grigori Kusmin, kelle õpilane olin mina, ja praegused tegijad on siis olnud minu õpilased. Mina ei ole enam sisuline ega formaalne liider. Noortel on aga palju põnevaid uurimisküsimusi. Nad on väga hakkajad mehed ja naised ning mul on hea meel, et nad on olemas.

Teie kolleegid on öelnud, et te suhtute kõigisse oma töökaaslastesse kui võrdne võrdsesse, kuigi teil võiks olla justkui põhjust käia ringi nina püsti.

Aga ainult nii ongi võimalik, sest nad on ju kolleegid ja me kõik täiendame üksteist. Selliste keeruliste teemade puhul nagu astronoomia on kasulik, kui meeskonnas on mitu inimest. Igaühel on omad tugevused ja koostööd tehes täiendatakse üksteist. See on väga oluline ja seda põhimõtet rakendan ma siamaani. Kui ma praegu

millegagi tegelen, siis nooremad kolleegid löövad ka kaasa ja aitavad kohtades, milles nemad

on minust tugevamad. Nii see käib.

Te olete olnud Tartu Ülikooliga seotud 75 aastat. Kuidas on ülikool ajas muutunud?

Ülikool on ikka ülikool: see on vaimne keskus. Kui riigil ei oleks ülikooli, siis poleks riik iseseisev. Ülikool on Eesti mõtte keskne osa. Nii on see olnud algusest peale ja on ka praegu.

Eestis on päris mitu ülikooli. Kas meil on vaja nii palju kõrgkooli?

Tegelikult on klassikaline ülikool ikkagi ainult Tartu Ülikool. Ma olen vestelnud ühe Iisraeli teadlase ja kosmoloogiga, kellel paluti Iisraeli riigi loomise ajal, 1948. aastal kavandada riigi tulevik. Ta mõtles, et riigil peab kindlasti olema ülikool ja et tavalise ülikooli kõrval võiks olla ka tehnikaülikool (nii nagu meil on TÜ ja TTÜ). Aga et oleks olemas konkurents, võiks kumbagi ülikooli olla kaks. Ja siis hakkas ta uurima, kui palju inimesi peaks riigis olema, et oleks mõttekas pidada ülal rahvusvahelisel tasemel kõrgkooli.

Ta võttis eeskujuks Soome ja leidis, et kui tahta, et ülikool oleks konkurentsivõimeline, peaks olema vähemalt miljon inimest. Sel ajal, kui ta tulevikku kavandas, oli Iisraelis elanikke alla miljoni. Siit ta järeldas, et Iisraeli elanikkond peab kasvama vähemalt nelja miljonini.

Loodigi süsteem, kuidas meelitada riiki mujalt elanikke. See oli väga läbimõeldud ja teaduslikult väljatöötatud süsteem, et ehitada riik üles. Praegu on Iisraelis üle kaheksa miljoni inimese. Järelikult saab Eestis

olla rahvusvahelisel tasemel ainult üks ülikool. Tallinna Ülikool jääb ikkagi pedagoogika-instituudi tasemele ja seda peaks tunnustama, sest seda on ka vaja. Nii nagu TTÜ on tehnikaalal. Aga rohkem ei ole meil küll uute ülikoolide jaoks potentsiaali.

Kõrgharidusest rääkides tuleb vahel jutuks, et ehk antakse ülikoolidiplom tudengitele liiga lihtsalt.

Tähtis on, et ülikoolides säiliks hoiak, et üliõpilased peavad saama asjadest aru ja õppima mõttega, mitte tuupima. See on nii igal erialal. Kui seda pole, siis muutub kõrgharidus konveieriks ja sellisel juhul ei täida ülikool oma ülesannet.

Kas Eestis on konveierülikoolid?

Tartu Ülikool on kindlasti võtnud hoiaku, et see nii ei oleks.

Viimasel ajal räägitakse hästi palju teaduse rahastamisest. Millised on teie mõtted sel teemal?

Ma olen ise ka selle teemaga tegelenud. Kui olen uurinud teiste riikide kogemusi, siis selgub, et teaduse rahastamisega suureneb samal ajal ka sisemajanduse kogutoodang inimese kohta. Tänapäevane majandus ei ole võimalik teadusmahuka majanduseta. See on meie riigi ja rahva seisukohalt tähtis teema ning oluline on ka see, et uurijatele tuleb anda vabad käed.

Nõukogude Liidus olid väga suured rakendusuuringud, kuhu kulutati kõvasti rohkem raha kui fundamentaaluuringutes-

se. Midagi põhjanevat aga rakendusuuringutest ei tulnud; see tuli ikkagi fundamentaaluuringutest. Seega, mida suurem on vabadus, seda tõhusamad on tulemused.

Ega meil vist väga suurt vabadust ei ole?

Meil on jah mõnel ringkonnal ettekujutus, et nad ise teavad paremini. Aga tegelikult tuleb anda vabad käed ja küll teadlaskond ise leiab, mida uurida. Kõige tähtsamad avastused näiteks tehnika-valdkonnas ei ole tulnud välja niimoodi, et üritatakse teha ära midagi praktilist, vaid ikka otsinguröömust.

MINGIT OLULIST MURRANGUT EESTI MAJANDUSELUS EI TULE, KUI EI SUURENDATA TEADMISMAHUKUST.

Kui suur võiks olla teaduse rahastamise osatähtsus SKT-s?

Meil räägitakse kahest protsendist, aga riigis, kus teaduspõhine majandus on eriti tugev, seal on see üle nelja protsendi. Meil on alla ühe.

Seda tuleb järk-järgult suurendada. See on Eesti arengu põhiküsimus.

Teiste sõnadega, mingit olulist murrangut majanduselusel ei tule, kui ei suurendata teadmismahukust.

Kui võrd on teie karjääri jooksul raha seadnud piiranguid, et midagi uurida?

Meil ei ole raha olnud kunagi domineeriv tegur. Vene ajal oli rahastamine küllaltki tagasihoidlik, aga suhteliselt stabiilne. Leivaraha jätkus, aga palgad olid väikesed.

Kolleegide sõnul olete üsna aktiivse eluviisiga: sõidate Soome kelguga ja käite Pilates treeningutel.

Ega ma enam suurt jaksa. Kondid on jäänud kangeks, aga neid tuleb ikka liigutada. Pilates ei ole õnneks kontimurdev. Eks ma teen nii palju, kui jaksan. Keha tahab ka natuke hoolt.

Aga kuidas hoolitsete vaimu eest?

Vahepeal ei olnud mul värskeid ideid, mida uurida, aga nüüd jälle on. See, et ma olen saanud tegeleda uurimistööga, on mõjunud hästi ka vaimule. Kui kogu aeg murrad millegi üle pead, siis see hoiab meeles ära.

pidamine ei ole mul muidugi enam see mis vanasti. Nimed lähevad meelest ära ja vahel, kui lähen kööki, unustan, mida ma pidin nüüd tegema. Aga siis lähen vanasse kohta tagasi ja tuleb meelde.

Millised on Eesti kosmose-teadlaste väljavaated praegu?

Meil on õnniks nii nagu nõukogude ajal, et on mitu suunda. Ühelt poolt on puht fundamentaalne suund, eriti just see, mida teevad astronoomid.

Siis on rakendusteadus ehk Maa uurimine ja satelliitide kasutamine, mida nimetatakse kaugseireks.

Kolmas on kosmosetehnoloogia, näiteks Estcube. Need suunad on olnud aktuaalsed 60 aastat ja on praegugi. Nii et usun, et on hästi.

Teater kasvatab paremaks inimeseks

TEATER

Sel suvel lõpetab ülikooli TÜ Viljandi kultuuriakadeemia teatrikunsti eriala 12. lend, kes on akadeemias õppinud peaaegu neli aastat. Sügiseks võetakse vastu uus kursus noori teatri- tegijaid, kes saavad end eelkatsetel proovile panna juba sel kuul.

MERILYN MERISALU
merilyn.merisalu@ut.ee

Sõbrapäeva hommikul püüavad kultuuriakadeemia mustas saalis kõigepealt pilku hõbedasel trassikonstruktsioonil rippuvad valged loomamaskid. Tasapisi täitub saal ka viimase aasta näitlejatudengitega – on nende diplomilavastuse «Dekameron» järjekordne lavaproov.

Lavastusse on kaasatud üksteist 12. lennu näitlejatudengit. Peale nende on sellel kursusel kolm lavastaja õppesuunal õppijat: Peep Maasik, Elar Vahter ja Mari Anton.

Näitlejatudengite proovipäevade kava tunduks iga muu eriala esindajatele kontimurdev. Tavaliselt alustavad nad hommikul kell 11 ja lõpetavad õhtul kell 19 või 20, vahepeale võib jääda kuni tunniajane lõunapaus. Ja nii iga päev.

«See on elustiili valik. Kui see on see, mida sa teha tahad, siis see ongi sinu elu,» märgib Maarja Tammemägi. Tema sõnul tuleb näitlejaks õppides arvestada, et inimene on ise oma instrument. Pidevalt tuleb õppida midagi uut ja arendada ennast inimesena, sest vastasel korral ei arene sa ka näitlejana. Ilma enesedistsipliinita hakka- ma ei saa.

FOTOD: Z. X. SIIM VAHUR

12. LENNU DIPLOMILAVASTUSE
«PROTSESS» VIIMASEID
ETENDUSI NUKU TEATRI SAAB
NÄHA SEL KEVADEL.

Karolin Jürise ütleb, et teatrit õppides ei saa lahutada kooli, tööd ja hobisid. Kõik, mida teed

ja koged, on ühe ja sama eesmärgi nimel: et olla parem inimene ja looja. Üle ega ümber ei saa

sellestki, et teater on kollektiivne kunst – tuleb osata tööd teha meeskonnana.

Teatri õppimine on pidev ja intensiivne protsess, mis ei ole sugugi kerge. Jutud, et teatri- koolis laguneb inimene laiali ja ehitab end korduvalt uuesti üles, ajavad kõrvalseisjat segadusse. Mida see küll tähendada võiks?

ÜHE EESMÄRGI NIMEL

Elena Koit selgitab: vahel on tunne, et ei saa millestki aru, ei oska midagi ja kiilud justkui kinni. Kui aga selgus saabub, on tunne, nagu oleksid lotoga miljoni võitnud. Nii on see kuni järgmise korran.

Peaaegu nelja aasta sisse on selliseid langusi ja tõuse mah- tunud palju. Oma osa on selles olnud ka rohkel praktikal – 12. lend on läbi käinud peaaegu kõik Eesti kutselised teatrid.

Kogemusi pole nad oman- danud pelgalt koolitöö käigus koos teiste kursusekaaslastega. Palju on õnnestunud koostööd teha ka kutseliste näitlejate ja lavastajatega.

Hans Kristian Öis kinnitab, et koostööst nii lavastajate kui ka teiste näitlejatega on tuden- gitel väga palju õppida. «Kas või lihtsalt nendega vestlemine on tohutult arendav ja huvitav,» ütleb ta.

Ka Kristjan Poom hindab väga selliseid koostöökogemusi, mis õpetavad palju. Ta on mār- ganud, et kogenud näitlejatel on enamasti kindel ettekujutus, kuidas oma rolli välja arenda- da. Nad on valmis lavastajaga rohkem vaidlema, oma ideid ja tunnet seletama.

» Kogenud partneritega koos töötamine kohustab ka ise enesekindlamaks saama. Prooviprotsessi alguses alustavad kõik küll uue materjaliga samalt pulgalt, aga siis peavad väiksema kogemuste pagasiga noored rohkem tööd tegema.

JALAD ALLA

«Näiteks möödunud suvel oli mul tunne, nagu mulle oleks jalad alla kasvanud. Kui võraste inimestega koos töötama hakkad, pead muutuma enesekindlaks. Võid lubada endale paari ebalevat hetke, aga siis pead selja sirgu ajama, kõvasti tööd tegema ja partneri jaoks olemas olema,» räägib Maarja.

Grete Konksi täiendab teisi, et alati ei anna koostöö kogenud partneritega ainult positiivseid õppetunde. Vahel juhtub, et noored teatritegijad näevad vanemaid vaadates, kuidas nende jaoks veel maagilisena tunduvad asjad on teiste jaoks muutunud lihtsalt rutiiniks.

«Minu jaoks on teatri-maagia veel täiesti alles. Teatri kõõgi poole nägemine ei ole

seda veel ära võtnud. Mõnes mõttes see isegi suureneb, kui oled ise midagi teinud ja näed, kuidas keegi teine jõuab sama asjani hoopis teist teed pidi,» toob ta näite.

Silva Piion tõdeb, et Viljandis tööd tehes ei jäägi eriti aega ise teatris käia. Ugalasse küll jõuab, aga mujale sõitmiseks on vaja palju aega.

TEATRI KÕÕGIPOOLE NÄGEMINE POLE TÄNAVU ÜLIKOOLI LÕPETAVATE NÄITLEJATUDENGITE JAOKS VEEL TEATRIMAAGIAT KAOTANUD.

«Kui see võimalus tekib, tuleb seda väga väärtustada,» kinnitab Henessi Schmidt. Kui mõne lavastuse proovid on Tallinnas, peavad teatritudengid selle aja viimseini ära kasutama.

Nii on nad ka teinud – kui «Dekameroniga» tehti tööd Tallinnas, sätiti graafikut nii, et peaaegu igal õhtul sai keegi mõnd etendust vaatamas käia.

KATSEDE MEELES

2015. aastal toimunud katsed on siiani kõigil eredalt meeles. Nendel kolmel päeval oli adre-

naliin laes ja närvid viimseni pingul. Teisi andekaid noori vaadates tundus võimatu kooli sisse saada.

Paljud katseteaegsed mälestused seostuvad praeguste kursusekaaslastega.

Henessi lauluhääl ajas katsetel teisi tüdrukuid pabinasse, Grete närvid olevat viimasel päeval nii pingul olnud, et ta

lubas saali ukse taga vastust oodates iga hetk ära minestada. Pabistasid ka poisid.

«Tegin seda ülesannet vist oma 15 minutit,» meenutab Stefan Hein etüüdi «Ajame selle posti püsti». Tema läks alguses nalja tegema, aga kui Kalju Komissarov selle peale pahandas, mässas poiss kujuteldava ülesande kallal jupp aega: ajas posti püsti, värvis ära, pani tippu lipu ja istutas isegi lilled ümber.

Loviise Kapperil on eredalt meeles aga kursusevenna Mathias-Einari Leedo etüüd. Loviise gümnaasiumiaegne teatriõpetaja oli kultuuriakadeemia vilistlane Tõnis Niinemets. Tema oli katsetest rääkides meenutanud olukorda, kus Komissarov lasi tal klouni mängida. Mathias sai täpselt sama ülesande.

Kuigi pinge oli suur, ülesandeid palju ja pärast mitut päeva oli valus isegi voodist tõusta, soovitavad tänavused lõpetajad huvilistel kindlasti sel aastal Viljandisse katsetele tulla.

Loe täispikka artiklit veebist: www.ajakiri.ut.ee.

ETENDUSKUNSTIDE OSAKONNA SÜMBIOOS

TÜ Viljandi kultuuriakadeemia on Eestis ainus koht, kus näitlejate, lavastajate ja harrastusteatri juhtide kõrval koolitatakse mitmekülgseid visuaaltehnoloogide.

Teatrikunsti visuaaltehnoloogia õppekava alguseks võib pidada 1991. aastat, mil kultuuriakadeemiasse võeti vastu esimene dekoraator-butafooride kursus. Praegu on sel õppekaval neli õppesuunda: dekoraator-butafoor, etenduskunstide multimeediaspetsialist, lavastuskorraldaja ja valguskujundaja.

Dekoraator-butafoor Mailiis Laur seletab, et õppekava ained pannakse kokku mitmel tasandil. Osa on üldained, millele lisanduvad osakonna spetsiifilised ained, etenduskunstide osakonna puhul näiteks teatriajalugu. Õppekava tasemel õpivad kõik nelja eriala õppurid visuaalkultuuriga seotud aineid, näiteks kompositsiooni. Neljas tasand on juba erialaspetsiifilised ained.

Mailiisi kursuseõde Liis Künnapas täiendab, et kõige tihedam päevakava on ilmselt lavastuskorraldajatel. Et olla teatrieluga paremini kursis, võtavad nemad peale enda erialaspetsiifiliste ainete ka õppekava kolme teise eriala aineid.

Esimesel kahel kooliaastal on palju ühiseid aineid, kuid alates kolmandast aastast ei pruugigi eri suuna kursusekaaslased üksteist eriti tihti näha – kui just ei töötata ühiselt mõne projekti kallal.

Valguskujundusele spetsialiseerunud Sander Aleks Paavo kiidab, et õppetöö annab selleks siiski palju võimalusi. Kokku satutakse eelkõige tänu teatrikunsti eriala üliõpilastele, kelle lavastused vajavad igakülgset abi ja pakuvad palju praktikat ka muude erialade tudengitele.

Pidev koostöö ning suhtlemine lavastajate, koreograafide, näitlejate ja tantsijatega, samuti eri loovtehniliste erialade põimumine on väike tõetruu mudel sellest keskkonnast, kuhu üliõpilased pärast kooli lõpetamist tööle asuvad.

Visuaaltehnoloogia tudengid kinnitavad, et kool pakub palju häid võimalusi end näidata ja keh-

testada. Kaheksast semestrist kuuel on kohustus käia praktikal, nii et tihti leitakse juba õpingute ajal koht, kus edaspidi erialast tööd teha.

Sandri sõnul on eriala lõpetajate tööpõld üsnagi lai. Kõige laiemad valikud on multimeediaspetsialistidel, aga Eestis on suur puudus ka näiteks valgustajatest. Neid vajavad nii teatrid, filmitegijad ja kontserdikorraldajad kui ka näiteks muuseumid või kaubamajad, kus saab kujundada ja teha arhitektuurivalgustust.

Butafooria on samal ajal üsnagi spetsiifiline eriala, mida läheb vaja peamiselt teatris või filmikunstis. Võimalused on saada kunstnikuna tööd teatris, meelelahutusvaldkonnas, reklaaminduses või vabakutselisena eri projektides, kuid võib ka edasi õppida.

Mailiis tõdeb, et Eestis pole dekoraator-butafooridel võib-olla väga palju erialaseid võimalusi, aga maailmas õpetatakse klassikalist butafooriat väga vähe. Palju tellitakse Hiinast odavaid maske või muid rekvisiite, kuid selline lahendus võtab aega ega arvesta neid kasutavate inimeste eripäraga.

«Kui olin Vanemuises praktikal, tuli Rootsist külalislavastaja, kes oli hämmeldunud, et meil on reaalselt olemas inimesed, kes tegelevad ise lavakujunduse ja rekvisiitidega. Nii et mõnes mõttes on see maailmas väga eriline ja nõutud oskus,» räägib ta.

Eestis on kultuuriakadeemia ainus koht, kus selliseid asjatundjaid koolitatakse. Peale selle on neil väga head õppimistingimused. 2000. aastal ehitati valmis akadeemia *black-box*'i tüüpi saal, mis lõi koos väga hea tehnikapargiga suurepärased töötingimused valguskujundajate õpetamiseks.

Praeguseks on peale kooli saali visuaaltehnoloogia üliõpilaste kasutada skulptuuriklass, valguslabor väiksemate rühmatööde tegemiseks, üliõpilaste rekreatsiooniruum ja suur osa 2014. aasta sügisel avatud Vilma majast. ●

Loe täispikka artiklit veebist: www.ajakiri.ut.ee.

TEATRIKUNSTI ÕPPEKAVA EELVOORUD VILJANDIS

- » 1. märtsil kell 9 lavastajatele ja harrastusteatri juhtidele
- » 16. märtsil kell 12 näitlejatele
- » 25. aprillil kell 12 lavastajatele ja harrastusteatri juhtidele

Näitleja eriala kandidaatide osavõtt eelvoorust on soovituslik, lavastaja ja harrastusteatri juhi eriala kandidaatidele on osavõtt vähemalt ühest eelõppe päevast tungivalt soovituslik.

Lisateave: kultuur.ut.ee

Suitsiide aitab ära hoida suurem teadlikkus

VÄRSKE PILK

SANDRA SAAR
sandra.saar@ut.ee

Tartu Ülikooli pere- meditsiini ja rahva- tervishoiu instituut tegi eelmisel kevadel Sotsiaal- ministeriumi tellimusel uuringu «Aastatel 2006–2016 enesetapu sooritanute epi- demioloogiline ülevaade». Selle eesmärk oli selgitada välja enesetappude asjaolud ja põh- jused ning koostada soovitusel nende ärahoidmiseks.

Suitsiidide ärahoidmiseks tuleb suurendada inimeste teadlikkust sel teemal, et märkaksime abivajajaid õigel ajal nii koolis, tööl kui ka tervishoiusüsteemis, selgub mahukast uuringust.

Eestis on aastate jooksul vähenenud nii meeste kui ka naiste enesetappude arv, kuid see on endiselt üks Euroopa suurimaid.

TÜ tervishoiukorralduse assistent Liis Rooväli selgitas, et uuringu kaudu sooviti leida peamised enesetapu riskirühmad ja -tegurid ning kirjeldada nende võimalikke ajalisi muutusi. Samuti analüüsiti, millisel ajendil olid riskirühma kuulunud inimesed endalt elu võtnud.

Uuring oli mahukas ja selle käigus tehti 37 intervjuud endalt elu võtnud inimeste lähedastega. Intervjueeritavad leiti meedias levitatud avaliku üleskutse abil.

Uuringus käsitletud 11 aasta jooksul tegi Eestis enesetapu 2543 inimest, neist 80% olid mehed. Alla 20-aastaseid oli 4%, st 101 last või noort. Enesetapu teinud meeste keskmine vanus oli 49 ja naiste vanus

60 aastat. Seega jätkub suundumus, et elu võtavad endalt nooremad mehed ja vanemad naised, tõdes Rooväli.

Lääne-Tallinna Keskhaigla psühhiaater Andres Leht mets rääkis, et suitsidaalsus on psühhiaatrias kasutusel eeskätt sümptomina, mis tähendab, et sellest ilmneb enne alati märke, see ei juhtu ootamatult, ja kõige sagedasem on see meeleolu- häirete, st depressiooni, eriti aga bipolaarse häire korral. 29% bipolaarse häirega inimestest üritab end elu jooksul tappa.

«See on peamine diagnoos, mis peaks arsti alati eriti tähelepanelikuks tegema,» sõnas Leht mets.

TÜ peremeditsiini lektor Heli Tähepõld ütles, et psühhiaatrilise häire varajane avastamine ja ravimine on peamine võimalus suitsiid ära hoida. See aga pole alati nii lihtne, sest näiteks lastepsühhiaatri juurde on järjekord tavaliselt kolm kuud.

KÄISID ARSTI JUURES

Uuringust selgus, et suurem osa aastatel 2006–2016 enesetapu teinud inimestest oli viimase eluaasta jooksul puutunud kokku tervishoiusüsteemiga ja käinud perearsti juures. Roovälja sõnul pöördus märkimisväärne hulk neist ka psühhiaatri poole ja tarvitas

ravimeid, sealhulgas anti- depressante.

Statistika järgi vajas 2016. aastal tahtliku enesekahjustuse tõttu arstiabi 1500 inimest, kellest umbes 20% vajas haiglaravi. Rooväli väljendas arvamust, et 1500 on sügavalt alahinnatud arv, sest uuringu aastatel enesetapu teinud inimesed olid sattunud teistest tihedamini ka erakorralise meditsiini osakonda (EMO). Siiski pole ühelgi EMO arvel nende kohta kirjas enesekahjustuse juhtumit.

Süvaintervjuudest selgus Roovälja sõnul, et väga sageli oli enesetapjatel olnud suhte- probleeme. Nende perekond

võis olla purunenud – see võis juhtuda nii päritolupere- konna kui ka oma loodud perega. Tihtipeale oli inimestel haridustee pooleli jäänud ja seetõttu tekkinud alaväärsus- tunne. Neil oli vähe sõpru või polnud neid lõpuks enam üldse ning paljud said elu jooksul tunda tagakiusamist. Taga kiusata võidi nii tööl, kodus kui ka koolis, kusjuures koolis olid kiusajateks nii kaasõpilased kui ka õpetajad.

Suur mure on alkoholi liigtarvitamine. Vestlustest lähedastega selgus, et mitte ükski neist, kes läks lõpuks enesetapu teed, ei tunnistanud seda probleemi. Hoolimata

ARSTIDE SÕNUL ON SUITSIIDIDEST TÄHTIS RÄÄKIDA, SEST SEE AITAB KAASA TEADLIKKUSE KASVULE.

» lähedaste püüetest neid inimesi aidata ja ravile suunata see ei õnnestunud. Lehtmetes tões, et enamik neid Eesti mehi, kes on läinud oma elu kallale, on seda teinud alkoholijooobes olles.

Kui võrreldi aastatel 2006–2013 ja 2014–2016 toimunud muutusi, selgus, et enesetapu teinute seas oli kasvanud nende osakaal, kellel oli olnud toimetulekuraskusi, kes hooldasid pikka aega lähedast või olid seotud kuritegevusega.

Roováli rõhutas uuringu käigus ilmnunud märkimisväärsel tõsiasja, et sageli ei võtnud lähedased inimese suitsiidimõtteid ja selleteemalist juttu tõsiselt. «Enesetapumõtete inimest hurjutati: mis sa ajad lolli juttu!» Roováli tões, et seetõttu tundsid lähedased tagantjärele end süüdi.

POLNUD RÄÄKIDA

Uuringust selgus veel, et lähedastel oli pärast suitsiidi juhtumit keeruline toime tulla ja kaotuse üleelamine võttis palju aega, sest puudus tugivõrgustik. Spetsialisti abi pakuti ainult neile, kes olid kaotanud enesetapu tagajärjel lapse, ja alaealise lapsega peredele, kus enesetapu oli teinud lapsevanem.

«Kui küsisime, millest suitsiidi tagajärjel lähedase kaotanud inimesed puudust tunnevad ja kuidas saaksime aidata, mainisid paljud, et nad tahaksid tutvuda ja suhelda inimestega, kes on läbi elanud samasuguse tragöödia. Mõni oli küll käinud leinalaagris, aga kui keegi nutab taga oma 85-aastast vanaema, siis see pole päris sama kui lapse kaotus,» kirjeldas Roováli.

TÜ kliinikumi erakorralise meditsiini arst Kuido Nõmm ütles suitsiidikatsetest rääkides, et EMO-sse jõuavad sellise katse teinud inimesed enamasti ravimimürgistuse tõttu. 2018. aastal sattus EMO-sse 150 enesetapukatse teinud inimest, sealhulgas seitse neist üliiraskes seisus.

Nõmm tunnistas, et EMO-s pakutakse psühholoogilist abi väga vähe. Ametlikult saab seal patsienti hoida neli tundi, sest pidevalt peab olema vabu kohti järgmiste traumapatsientide jaoks.

Ka Andres Lehtmetes ütles, et suitsiidikatse tõttu EMO-sse viidud inimest peaks hindama psühhiaater, aga tihti pole selleks paraku võimalust.

Nõmme sõnul on haigekassale tehtud korduvalt ettepanekuid võtta kasutusele teistes riikides toimiv süsteem, et erakorralise meditsiini osakonda võiks jääda kuni 48 tunniks. Seda plaani ei ole heaks kiidetud. Nii sõltubki

veendunud, et sellest teemast on vaja avalikult rääkida, et suurendada inimeste teadlikkust ja et nad oskaksid abi otsida.

Tartu Linnavalitsuse hoolekandeteenistuse osakonna juhataja Maarika Kurrikoff rääkis oma töökogemusest, et kui inimesel on pere toetus ning nad on saanud arsti- ja sotsiaalabi, on suitsiidikatsed ebaõnnestunud ning need inimesed on seniajani meie seas.

«Kui aga juhtub, et need pooled ei suuda omavahel teha head koostööd, ei pruugi paraku nii hästi minna.»

Kurrikoff julgustas ka arste pöörduma sotsiaaltöötajate poole, sest neil on olemas teave abi saamise võimaluste kohta, ning raha ei pruugi takistuseks saada.

Üks tähtis uuringus esitatud soovitus on laiendada abi saamise võimalusi nii psüühika- ja sõltuvushäiretega (alkoholism, narkomaania) kui ka krooniliste haigustega inimestele.

PATSIENDILE PAKUTAV TEENUS SÕLTUB SELLEST, KUI PALJU ON OSAKONNAS PARASJAGU VABU VOODIKOHTI.

patsiendile pakutav teenus sellest, kui palju on osakonnas parajasti vabu voodikohti.

SUUREM TEADLIKKUS

10. september on juba 15 aastat olnud suitsiidi ennetamise päev. Doktor Tähepõld märkis, et viimati, kui suitsiiditeema selle päeva puhul meedias palju jutuks oli olnud, tuli järgmisel nädalal tema vastuvõtule kolm inimest konkreetse probleemiga. Seetõttu on Tähepõld

Samuti rõhutatakse vajadust suurendada elanike teadlikkust sellest, kuidas suitsiidiriskiga inimesi õigel ajal märgata ja aidata.

Uuring korraldati Sotsiaalministeeriumi tellimusel ning seda rahastasid Eesti Teadusagentuur ja Sotsiaalministeerium. Uuringu tegid TÜ peremeditsiini ja rahvatervis- hoiu instituut ning sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE.

LUISE TIKS LOODAB, ET KOOLID JA ÕPETAJAD VÕTAVAD MÄNGU HÄSTI VASTU.

Noored muudavad põgenemismänguga reaalsused põnevamaks

ETTEVÕTLUS

Sellest, et reaalsused ei kõida õpilasi, on räägitud kaua. Ajujahil osalevate EduScape'i mängu autorite missioon on muuta loodusainete õppimine põnevamaks, tekitada õpilastes nende vastu huvi ja aidata kiiremini teadmisi omandada.

SANDRA SAAR
sandra.saar@ut.ee

Reaalainete populaarsuse suurendamiseks soovivad noored Tallinna ja Tartu ülikooli vilistlased valmis teha põgenemismängu,

mille abil saab iga klassiruumi muuta põgenemistoaks.

EduScape'i loojad on Luise Tiks ja Kaarel Türkson. Nad mõlemad on keemikud ja leiutajad ning osalenud saatesarjas «Rakett69». Kaarel on üliõpilane ja hobi korras teaduse populariseerija. «Rakett69»

teadustoimetuse kogemus ja sügav huvi keemia vastu on talle andnud head oskused põgenemistoa ülesannete koostamiseks.

Luise töötab loodusainete õpetajana ja idee põgenemistuba klassiruumi tuua on välja kasvanud vajadusest tekitada

»

» õpilastes suurem huvi loodusainete vastu. Tänu õpetajatööle tunneb ta õppekava ja need teadmised aitavad tal põgenemistoa ülesandeid välja mõelda.

Õpetajana näeb Luise tihti peale, et õpilased ei saa aru, miks on üht või teist teemat vaja õppida. Tema arvates on meie koolides ehk liiga palju teooriat, aga napilt praktikat. PISA testi tulemused näitavad tõepoolest, et meie õpilastel on väga head teadmised, aga sageli puudub neil arusaamine, mida kõigi nende teadmistega peale hakata.

«Kui kasutame lõbusaid lahendusi, saame näidata, et õpikus olevad teemad on ka päriselt millekski vajalikud,» ütles ta.

Luisel tärkas põgenemistoa idee ühel teadusteemalisel konverentsil, kus seda mainiti seoses Iisraeli koolidega. «Kuna ma pole sellisest võimalusest kusagil mujal kuulnud, eriti mitte Eestis, siis tuli see ise teoks teha.»

Praeguseks on noored saanud valmis esimese komplekti

ja füüsikatundidesse, aga ka teiste ainetes õpetajad on Luise sõnul huvi üles näidanud. On öeldud, et niisugune võimalus võiks olla ka eesti keele tunnis, ja Luise avaldas lootust, et ehk õnnestubki põgenemismängu tulevikus mängida ka teistes õppeainetes.

TOIMUS MÕRV

Esimene prototüüp on mõeldud bioloogiakursi. Stsenaariumi järgi on toime pandud mõrv ja mõrvatud on kriminaaluurija. Õpilaste ülesanne on nooremurijana välja selgitada, kes on mõrtsukas, ja ühtaegu ka pääseda ruumist välja. Mängu käigus peab lahendama mitmesuguseid ülesandeid, näiteks määrama veregruppi ja uurima DNA-d. Kõik see aitabki «kuriteo» lahendada.

Osa ülesannetest on tekstipõhised – see tähendab, et tuleb lugeda vihjeid ja nuputada –, kuid igasse komplekti püüavad EduScape'i autorid panna ka midagi praktilist. «Bioloogiakursi mängus

loovust, probleemilahenduskust ja koostöövõimet.

Õpetaja ülesanne on põgenemistuba üles seada, sealhulgas paigutada asjad nii, et õpilased peaksid nende ülesleidmiseks vaeva nägema. Peale selle peab õpetaja toimuvat pidevalt jälgima ja andma vihjeid, kui mängijad peaksid hätta jääma.

Põgenemismäng kestab umbes 45 minutit, nii et see mahub ilusti ühte koolitundi.

Toote prototüüpi on katsetatud kahes koolis: Tallinna Inglise Kolledžis ja Tallinna Reaalkoolis. Ehkki katsetamise ajal oli prototüüp üsna alguses etapis ja tuli ette ka väikseid vigu, said õpilased siiski mõistatuse lahendatud.

Neid, kes kardavad, et koolitunnid muutuvad naljategemiseks, rahustab Luise kinnitusega, et kõik ülesanded on üles ehitatud õppekava põhjal. «Isegi kui lastel on väga lõbus, õpivad nad mängu käigus paratamatult ikka midagi uut,» hajutas ta hirme.

DIGILAHENDUSED

Ülesannete väljamõtlemine ei olnud Luise ja Kaarli jaoks kuigi raske, sest ideid oli neil küllaga. Seevastu stsenaariumi viimistlemine ja läbiproovimine, et kõik ka päriselt hästi toimiks, mahuks 45 minuti sisse ning sobiks õppekavasse, oli juba päris keeruline.

Kõige keerulisem on olnud digilahenduste loomine. Nimelt peavad õpilased mängu käigus skannima ruutkoodi ja saavad seejärel oma telefoni kaudu infokilli, mida füüsilisel kujul ei ole. Näiteks pääsevad

nad ruutkoodi kaudu ligi ohvri kalendärmärkmikusse ja saavad teada, kellega ta viimati kohtus.

Kui ühe klassi õpilased on ülesandega edukalt hakkama saanud, siis pole neil mõtet sama mängu uuesti mängida. Et aga üks klass ei lobiseks teisele lahendust välja, võimaldab digilahendus muuta näiteks koodi ja nimesid. Nii saab kindel olla, et õpilased ei tea õiget vastust juba enne mängu algust.

TASUB OSALEDA

EduScape'i meeskond osaleb oma ideega Ajujahi konkursil. Luise soovib sellest konkursist osa võtta kõigil, kellel on vähegi hea idee, sest see annab suure arenguvõimaluse.

Ta tõi näiteks, et temal ja Kaarli oli küll olemas teadmine, kuidas ülesandeid välja töötada, kuid ettevõtlusest ei teadnud nad varem eriti midagi.

Konkursi käigus läbitud koolitused ja saadud tagasiside on Luise sõnul kuldaväärt ja osalemine on pannud ka ennast ületama, sest igaks etapiks tuleb täita mõni kindel eesmärk.

«Ma ei usu, et oleksime praegu nii kaugel, kui poleks osalenud Ajujahi konkursil. See on sundinud meid kogu aeg edasi pingutama,» ütles ta.

Tänu sellele on noortel tekkinud uus arusaam ettevõtlusest ja viisidest, kuidas üldse oma ettevõttega alustada. Luise sõnul ei ole see Eestis kuigi raske, sest on palju inimesi ja organisatsioone, kes aitavad.

«Kui jääd millegagi hätta, siis on kohe keegi nõus abistama,» julgustas EduScape'i meeskonna juht neid. UT

KAS SINUST VÕIKS SAADA ETTEVÕTJA?

Ettevõtlikkus on isikuomadus, mis väljendab inimese võimet ja sisemist tahet tegutseda.

Edukas ettevõtjal on sageli järgmised isikuomadused:

- » vaimne võimekus – loovus, intelligentsus, analüüsi- ja üldistusvõime;
- » teotahe – soov midagi ära teha, mitte alla anda;
- » vastutusvõime – teadlikkus ja võimekus vastutada, olles iseenda peremees ja vaba oma tegudes;
- » suhtlemisoskus – oskus suhelda partnerite, klientide ja töötajatega;
- » enesekindlus ja otsustusvõime – usk endasse, optimism, julgus otsustada;
- » eesmärkide seadmise oskus – jõuline ja sihikindel tegutsemine eesmärkide saavutamise nimel;
- » valmisolek riskida – julgus tegutseda ebakindlates oludes.

Neid positiivseid isikuomadusi võib leida paljudes inimestes, ent mitte alati pole nad ettevõtlikud. Leidub aga ka ettevõtlikke inimesi, kes kõige positiivse juures on ebaeetilised. Edu saladuse väljaselgitamiseks on uuritud paljusid edukaid ettevõtjaid. On leitud, et ei ole olemas sellist isikuomaduste ja eelduste kooslust, mis teeb inimese kohe ettevõtlikuks ja edukaks. Ettevõtjaks pürgija

loomulik soov on teada, kas mingid iseloomujooned eristavad ettevõtjat teistest ning millised on eduka ettevõtja iseloomujooned.

Inimest võib nimetada ettevõtlikuks, kui ta

- » mõistab probleemi olemust ja suudab püstitada eesmärgi. Üksnes probleemi tajumisest ei piisa. Probleemide nägijaid on palju. Mõistmine eeldab ka arusaamist probleemi olemusest ja selle võimalikest põhjustest ning probleemi teravnenemise tagajärjedest;
- » saab aru probleemi lahendamise. Ettevõtlik inimene teab või uurib välja, kuidas probleem lahendada. Ta teab, mida, millega või kellega, millises järjekorras ja millal teha;
- » leiab ressursid (raha, inimesed, tooraine, energia, maa, kinnisvara, seadmed, tehnoloogia, aeg, keskkond jne). Kõige olulisemad ressursid on inimene ja aeg. Tähtsusele rahale kui universaalsele ressursile annab inimene. Ettevõtlik inimene leiab raha alati, kuid ilma ettevõtliku inimeseta on raha vaid pakk paberit.

Ettevõtlikkus ja edukus äris tähendab pühendumist, visadust ja usku oma eesmärgi – unistuse ja äriideesse.

Allikas: EAS

ISEGI KUI LASTEL ON VÄGA LÕBUS, ÕPIVAD NAD MÄNGU KÄIGUS PARATAMATULT MIDAGI UUT.

prototüübi ja seda mõne korra ka katsetanud. Nüüd on veel vaja tulemust veidike lihvida ja sügiseks loodetakse jõuda niikaugele, et saab esimesed valmis tooted müüki panna.

Esimene EduScape'i põgenemismäng on mõeldud gümnaasiumiastmele, aga tulevikus on kavas pakkuda sama ka nooremale õpilastele.

Praegu on mängukomplektid mõeldud bioloogia-, keemia-

peavadki õpilased päriselt vereproovi analüüsima ehk õiged reaktiivid kokku panema, et teada saada mõrvari veregrupp,» tutvustas Luise.

Keemiatunni põgenemismängu aluseks on stsenaarium, mille kohaselt on hull teadlane võtnud pantvangi rühma inimesi. Toast põgenemiseks tuleb teha hulk katseid ja lahendada ülesandeid, mille käigus saab näidata oma keemiateadmisi,

Muutuste juhtimine ühiskonnas

www.ut.ee/muutustejuhimine

FOTO: SANDRA SAAR

VIIS TULEVAST ÜHISKONDLIKE MUUTUSTE JUHTIJAT.

Muutuste juhtimiseks on vaja suurt kirge

VÄRSKE PILK

Sügisel alustasid Tartu Ülikoolis esimesed üliõpilased magistriastmes õppimist muutuste juhtimise erialal. UT ajakirja toimetust tegi juttu nelja tudengiga, kellest igaühel on erisugune taust.

SANDRA SAAR
sandra.saar@ut.ee

Majanduse erialal ülikooli lõpetanud Anneli Ohvril oli

viimased kümme aastat ikka ja jälle mõelnud edasiõppimisvõimalustele, kuid paraku ei

kõnetanud ükski õppekava teda piisavalt. «Kui nägin, et hakatakse õpetama muutuste juhtimist, siis mõistsin, et see on täpselt minu jaoks,» sõnas ta. Nüüd on tal hea meel, et ei jõudnud vahepeal mõnel teisel erialal magistriõppesse astuda.

Uku Torjus kavatses alguses minna magistriastmes psühholoogiat õppima, aga Eestis ei ole eriti võimalik tudeerida psühholoogiat töö kõrvalt. Kuna muutuste juhtimise õppekava sisaldab ka päris palju psühholoogia aineid ja muud, mis võib talle töös kasulik olla, langeski valik

selle kasuks. Varem on Uku õppinud elektriinseneri eriala, psühholoogiat ja magistriastmes ka sotsiaaltööd.

Lingvistika erialal ülikooli lõpetanud Vladislav Lušin oli samuti aastaid mölgutanud mõtet, mida edasi õppida. Lilian Ariva aga, kes lõpetas ülikooli infokorralduse erialal alles eelmisel kevadel, oli oma sõnul esialgu täiesti veendunud, et ei jaksa kohe uuesti töö kõrvalt kooli minna. Ometi õpib ta nüüd muutuste juhtimist.

KAASA RÄÄKIDA

Muutuste juhtimise üliõpilastele meeldib, et nad saavad olla esimene uue eriala lõpetav lend, sest see annab võimaluse õppekava kujundamisel ka ise kaasa rääkida. «Õppekava loojad ja juhid on olnud meie ettepanekute suhtes üsna avatud ning mõnes mõttes loomegi seda õppekava koos,» sõnas Anneli.

Uku tunnetab esimese lennu liikmena ka vastutust. Ta peab tõenäoliseks, et programmi juhid on pidanud omajagu tõestama uue õppekava vajalikkust, ja leiab, et seetõttu on esimestel õppijatel kohustus seda õigustada.

Tänapäeval räägitakse üha enam, et töötajal võiks olla mitmekülgsed oskused. Anneli on kindel, et peale juristide, psühholoogide ja teiste harjumuspäraste ametiteeste on tarvis ka spetsialiste, kes suudaksid juhtida muutusi, sest elame väga keerulisel

ajal. «Me peame muutusi ellu kutsuma, sest vastasel korral ei ole me jätkusuutlikud. Seetõttu vajame neid, kellel on lai pilt ja vastavad teadmised. Oluline on taibata ja luua seoseid,» põhjendas Anneli.

MUUTUSED ELLU

Muutuste juhtimist õppivad tudengid kutsuvad juba ka ise esile muutusi, mis on neile südamelähedased. Näiteks Anneli tegutseb üleilmse prügi-probleemi lahendamise nimel – ta on maailmakoristus-päeva üks eestvedaja. «Mina näen, et Eesti võiks juba lähiaastatel üle minna ringmajandusele ja olla sellega ka teistele riikidele eeskujuks,» ütles ta.

Ringmajandus põhineb ideel, et materjalid peaksid meie tarbimisühiskonnas ringlema, mitte lõpetama prügina. Eesmärk on vähendada vajadust uue, loodusest tuleva tooraine järele ning tagada, et olemasolevaid ressursse kasutatakse pidevalt uuesti.

Vladislav, kes huvitub väitlusest ja on olnud Eesti Väitlusseltsi venekeelse suuna juht, unistab, et Eesti koolides õpetataks rohkem kriitilist mõtlemist. See aitaks kooliõpilastel saada ümberringi toimuvast teadlikumaks ning õppida eristama argumenteeritud teavet demagoogiast ja valeuudistest. Selleks ei pea tema sõnul looma uut õppeainet, vaid see võiks olla loimitud teistesse ainetesse.

»

» UT toimetusega vestelnud üliõpilased arvavad ühtemoodi, et ükskõik millist ühiskondlikku probleemi lahata, jõuame ikka välja hariduseni. Lilian muretsebki enda sõnul eelkõige sellepärast, et meie haridussüsteem ei ole piisavalt paindlik. See kehtib nii põhikooli, gümnaasiumi kui ka ülikooli kohta.

Anneli on seda meelt, et haridussüsteem ei pea tähendama üht standardset kooli ja ühesuguseid õppekavasid. Meil on vaja mitmesuguseid koole – üks näide on kas või Waldorfi koolid.

«Ehk ei pea kõik olema justkui ühe vitsaga löödud,» mõtiskles Anneli.

Muutuste juhtimise eriala suurimat kasutegurit on üliõpilaste hinnangul raske kõigi jaoks ühtemoodi sõnastada. Anneli peab kõige kasulikuma teoreetilist raamistikku, mida ta on saanud siduda oma senise tegevusega, ja võimlust rakendada juba esimese semestri jooksul omandatud teadmisi.

Kui õppekavas millegi üle nuriseda, siis Liliani hinnangul võiks olla rohkem arutelusid. Loengutes vahel küll antakse teema arutamiseks viis minutit, aga see ei ole piisav, sest nii lühikese ajaga ei jõua keegi süvitsi minna.

Vladislav soovib muutuste juhtimise eriala neile maailma

suhtes avatud inimestele, kes on põhieriala juba omandanud. «Kui ei ole arusaamist, milliste teemadega tahaksid tegelda, siis ei ole mõtet muutuste juhtimist õppima tulla,» arvas ta.

Anneli peab seda eriala sobivaks neile, kes tahavad päriselt tuua maailma muutusi, olgu siis lokaalselt või üleilmselt.

Ta on Vladislaviga nõus, et muutuste juhtimist on mõtet õppida siis, kui on olemas kogemus ja kirg mingi teema vastu, sest see teeb õppimise praktiliselt kasulikuks ja aitab hoida fookust. Kohe pärast bakalaureusekraadi omandamist seda eriala õppima asuda ei pea ta mõttekaks. «Tee elus enne midagi ära ja tule siis,» ütles Anneli. UT

TUDENG KÜSIB

Kuidas toimub karjäärinõustamine Tartu Ülikoolis?

KRISTEL LÄÄN-SAARIK

õppeosakonna nõustamiskeskuse juhataja

Karjäärinõustamise eesmärk on toetada üliõpilast tema valikutes. Karjäärinõustamine on alati kliendikeskne – erapooletu, konfidentsaalne, usalduslik, terviklik, asja- ja ajakohane.

Karjäärinõustaja lähtub iga tudengi vajadustest, soovidest ja võimalustest ega suuna teda tegema valikuid. Karjäärinõustaja peamine huvi on üliõpilase heaolu ning ta austab tema õigust teha ise teadlikke ja vastutustundlikke otsuseid. Nõustaja on abiks teemade arutamisel ja lahtimõtestamisel, toetades tudengit enese ja oma võimaluste mõistmisel ning järgmiste sammude tegemisel.

Tartu Ülikooli karjäärinõustajad toetavad üliõpilasi:

- » iseenda tundmaõppimisel – teadmiste, võimete, oskuste, huvide, väärtuste, vajaduste ja iseloomuomaduste analüüsimisel;
- » olukorra hindamisel – edasiõppimis-, praktika- ja töövõimaluste arutamisel;
- » otsuste tegemisel – eriala valikul ja spetsialiseerumisel, sh eriala ebasobivuse kahtluse korral;
- » tööelu planeerimisel – arutelul selle üle, kuidas tööd otsida, töökohale kandideerida, dokumente vormistada, tööintervjuuks valmistuda;
- » ümberotsustamisel – olukordades, kui on vaja analüüsida valikuvõimalusi.

Kui sul on küsimusi või mõtteid oma valikute ja õpingute asjus, siis pöördu julgelt Tartu Ülikooli nõustamiskeskusesse raamatukogu kolmandal korrusel. ●

Siin ei ole suve ega talve ...

REISIKIRI

Siin on lihtsalt kuum ja kuiv või kuum ja niiske. Selliste sõnadega tervitati mind Edela-Omaani Şalālah' linna saabudes. Täpselt nii oligi.

IMAR KOUTCHOUKALI
religiooniuuringu ja teoloogia
esimese aasta doktorant

Õnneks jõudsimme Omaani ajal, mil oli kuum ja kuiv. Olin muidugi tänulik, et sain veeta jaanuari alguse, mis on Eestis tavaliselt üks masendavamaid aegu, hoopiski soojemas paigas, kus päeval näitas kraadiklaas 27–31 ja öösel 21–24 kraadi.

Soe ilm ei olnud aga muidugi reisi ainuke põhjus. Käisin Edela-Omaanis hoopis seoses doktorantuuriga. Uurin oma doktoritöös Lõuna-Araabia keelte ja kultuuride mõju varasemas islamiusus. Paljudes kohalikes nüüdiskeeltes ja -kultuurides on vanade keelte tunnused senimaani alles.

Nii osalesingi 11 päeva kestnud kursusel, mille jooksul tutvusime mehri keele grammatika ja sõnavaraga. Mehri keel on üks tänapäevane Lõuna-Araabia keel, mida räägitakse Ida-Jeeme-

nis ja Lääne-Omaanis. Nimetus *Lõuna-Araabia keel* on aga üsna eksitav, sest mehri keel sarnaneb araabia keelega sama palju kui saami keel soome või eesti keelega. Nii võib juhtuda, et kui araabia keele kõneleja tahab rääkida mehri keele (või muu Lõuna-Araabia tänapäevase keele) kõnelejaga, ei jõua ta tervitusest palju kaugemale. Et aga paljud kohalikud hõimud on endiselt tugevasti relvastatud, võiks niisugune arusaamatus üsna halvasti lõppeda.

KAKS ÕPETAJAT

Meie reisil õpetasid meid kaks väga erilist inimest. Peamine õpetaja oli inglase keeleteadlane ja semi keelte uurija Janet Watson, kes oli varem teinud välitöid nii Jeemenis kui ka Omaanis ning tunneb hästi kohalikke keeli ja kombeid. Teine õpetaja »

oli kohalik mees Ali al-Mahri (sõna-sõnalt *mehri hõimu liige*), kellel puudus klassikaline haridus, kuid see-eest jagus lõputult entusiasmi ja energiat. Ta oli pöörane, kuid kogenud »

MEHRI KEELT SAI REISI JOOKSUL ÕPITUD OMAJAGU.

» autojuht. Ali õppis juba üheksa-aastasena autot juhtima, sest isa oli lubanud poisile auto osta, kui see suitsetamise maha jätab.

Alil oli alati palju lugusid jutustada. Üks väljend, mille ta meile õpetas, oli *mahriyyat a-rawram* (mehri keel on nagu ookean). Mina aga mõtlesin korduvalt hoopis *Ali a-rawram* (Ali on nagu ookean).

AEG NAUTIMISEKS

Reisil oli meil piisavalt aega ka sooja ilma nautimiseks. Keelekursusel osalemine tähendas seda, et peaaegu iga päev käisime ekskursioonil, ja muu hulgas õnnestus käia ka rannas. Kas või mitu korda päevas.

Õpetaja Janet tahtis meile näidata, kuidas keel ja kohalik keskkond kokku kuuluvad. Niisiis, kui mägi ei tule meie juurde, tuleb meil endil minna mäe juurde. Sel korral oli meie mägi Jabal Samhān, Omaani kõrgeim tipp, mis kerkib rannikutasandikust 1800 meetri kõrgusele ja millelt avaneb võrratu vaade. Muuseas, Jabal

Samhān on Araabia poolsaarel üks viimaseid kohti, kus elavad leopardid. Õnneks või kahjuks saime seda teada tagasiteel.

Kui olime mäetipust elusana tagasi jõudnud, oli Ali meile valmistanud kaamelilihast hautist. Selle maitse sarnanes hobuselihaga. Vanasti söödi sealkandis vaid kaameli- ja veiseliha ning rannikul ka kala, aga kanaliha ja munad on kohalike jaoks kahtlane kraam. Vanemad inimesed ei kavatsegi neid süüa, kuid noorem põlvkond on muutunud sallivamaks.

Pärast lõunasööki tekkis huvitav olukord, kui üks teisest hõimust mehri keele kõneleja tuli meie juurde. Tema ja Ali tervitasid teineteist vana kombe kohaselt põsele suudeldes ning kõik see paistis esmapilgul sõbralik. Kohe märkasime aga, et nende vahel oli tekkinud mingisugune pingeline – sellest sai ka keelt oskamata aru.

Kui hiljem see teema jutuks tuli, selgus ka põhjus: võõras mees kuulus teise hõimu, kellega olid vanasti olnud suured tülid ja vaidlused.

PEALE KEELEÕPPE SAI REISIL UURIDA KA KOHALIKKU ELU JA LOODUST.

Hõimudevahelised suhted võivad veel tänapäevalgi olla väga tähtsad. Ali jutustas ühest paarikümne aasta tagusest verisest pulmast, kus hõimudevahelise arveteklaarimise käigus kaotas mõni peokülaline oma jala. Nii vägivaldset verevaenu praegusel ajal õnneks enam ette ei tule.

RIIKI JUHIB SULTAN

Sellised juhtumid ütlevad aga siiski üht-teist Omaani praeguse poliitilise olukorra kohta. Ametlikult on Omaanis absoluutne monarhia, mis tähendab, et kõik poliitilised otsused teeb sultan.

Praegune sultan Qābūs arvas 1970. aastal, et ta oskaks riiki juhtida oma isast paremini, ning korraldas tolle vastu riigipöörde. See lõppes tegelikult päris hästi. Kolme aasta jooksul

suutis ta inglaste ja iraanlaste abiga lõpetada Lõuna-Omaanis kodusõja ning järgmistel aastakümnetel ehitas Omaani taristu põhimõtteliselt nullist üles. Kiirele edule aitasid veidi kaasa ka naftaleiukohad.

Et Qābūs on endiselt populaarne isik, näitasid muu hulgas

MÕNI TEINE LÕUNA-ARAABIA KEEL ON JUBA SISULISELT VÄLJA SURNUD, SEST SELLE KÕNELEJAD ON MAALT LINNA KOLINUD.

2012. aasta protestid, mis levisid üle terve araabia maailma ja jõudsid ka Omaani.

Erinevalt teistest araabia maadest ütlesid omaanlastest protestijad, et nad ei soovi sultani lahkumist, vaid majanduslikke reforme ja töövõimalusi.

Nimelt on riigis väga palju mittekodanikke, kes teevad tööd, mida omaanlased ise teha

ei taha. Need sisserändajad on valdavalt Bangladesh, India või Pakistani kodanikud, kellel on Omaanis üsna vähe õigusi.

Mingis mõttes on praeguses majanduslikus olukorras taastunud pärisorjus, mille Qābūs 1970. aastal võimule tulles oli lõpetanud. Kuidas asjad

tulevikus muutuda võivad, on praegu ebaselge. Sultan Qābūs on juba mitu aastat olnud raskelt haige ja arvatakse, et ta sureb õige pea. Et lapsi tal ei ole, puudub ka selge järeltulija.

Omaani poliitiline olukord puudutab muidugi ka mehri keele kõnelejaid. Väga autookraatliku poliitilise süsteemi tõttu on võim tugevalt koon-

dunud pealinna Masqaṭi.

Vähemuskeelena ei

ole mehri keel

(ega ka teistel

Lõuna-Araabia

keeltele) üldse

mingit kindlat

staatust: ei ole

mehrikeelseid

silte, rääkimata

sellest, et oleks

mehrikeelne

haridus. Isegi

ametlikku tähestikku

ei ole. Sotsiaalmeedias kir-

jutatakse mehri keeles araabia

tähtedega.

Üks probleem on see, et mehri keeles on araabia keelest rohkem häälikuid, mida ei saa tähtedena ilma lisamärkideta kirjutada. Aga kes viitsib neid telefoni või arvutisse alla laadida?

Praegu ei paista, et olukord lähiajal väga palju muutuks. Mõni teine Lõuna-Araabia keel on juba sisuliselt välja surnud, sest selle kõnelejad on maalt linna kolunud ega anna oma emakeelt enam järgmistele põlvedele edasi.

Nii võivad Ida-Omaanis omal ajal kõneldud lõuna-araabia keeled ilmselt peagi paraku unustuse hõlma vajuda.

Mehri keele pärast ei pea õnneks veel kartma, sest paljud selle kõnelejad elavad ikka traditsioonilist elu, on oma emakeele üle uhked ning tahavad seda alles hoida ja lastele edasi anda.

Lühidalt võib olukorra kokku võtta tavakohase mehrikeelse tervitusega *ššattar šī?* ning selle vastusega *ššattar šī lā'!* (Midagi hullu? – Ei ole midagi hullu!).

Kolm kuningakuju

ALMA MATER

MIHKEL TRUMAN

ajakiri@ut.ee

Kui 19. sajandil ei eita-
tud Academia Gus-
taviana tegutsemist
ülikoolina ning 1919. aastal
avatud rahvusülikool viitas
Eesti kõrghariduse ajaloos
otsesõnu Gustav II Adolfi
tähtsusele – iseäranis üli-
kooli 300. aastapäeva puhul
1932. aastal –, siis nõukogude
võimu juurdumisel hakati TÜ
ametlikuks sünniaastaks pida-
ma 1802. aastat.

Ent nii nagu oli Gustav II Adol-
fil ja tema asutatud akadeemial
poliitiline tähendus kolmsada
aastat hiljem, nii oli oma osa
poliitilis-ideoloogilistes tõmbe-
tuultes ka tema monumendil
ülikooli peahoone taga. Seega
ongi viimase 90 aasta jooksul
seisnud samal platsil pikemat või
lühemat aega kolm kuningakuju.

Esimene neist avati 27. juunil
1928 Rootsi-Eesti Ühingu
kingitusena Eesti Vabariigi
10. aastapäeva puhul. Avamis-
üritusel osalesid Eesti riigi-

vanema ja ministrite kõrval
ka Rootsi kuninga esindaja
peapiiskop Nathan Söderblom
ning Rootsi saadik Balti riikides
Ulf Torsten Undén. Sedasorti
kingituse tagamaana võib julgelt
näha Eesti ja Rootsi positiivses
joones arenenud majandus- ning
kultuurisuhteid.

Heade kultuurikontaktide
tuules asutati 1931. aastal üli-
kooli juurde ka Akadeemiline
Rootsi-Eesti Selts (ARES), mil-
le peamine eesmärk oli viia ellu
rootsi kultuurimissiooni Eestis.
Selle tarvis rahastas Rootsi
valitsus näiteks rootsi keele ja
kirjanduse õpetamist Tartus.

Kümnekonna aastaga ku-
junes ARES peamiseks rootsi
keele ja kultuuri tutvustajaks
Tartus ning seltsi abil täienes
ülikooli raamatukogu rootsi
teatme-, teadus- ja ilukirjandus-
teostega. Seega võib ka esimest
kuningakuju näha omamoodi
poliitilise sümbolina Eesti ja
Rootsi suhetes.

Gustav II Adolf ja tema
tähtsus ülikooli ajaloo seisu-
kohast muutus nõukogude
võimule problemaatiliseks

õige pea pärast nõukogude
ülikooli taasavamist 1944. aas-
ta sügisel. Kuigi ülikooli
ajaloo uurimiseks moodustati
rektori käskkirjaga komisjon
juba 1948. aastal, arutati alles
1950. aasta algul rektoraadi
koosolekul esmakordselt Tartu
Ülikooli 150. aastapäeva tähis-
tamist 1952. aastal.

Eestlaste jaoks nn vana head
Rootsi aega sümboliseeriv
Gustav II Adolfi monument
oli oma kohalt kadunud juba
15. mail 1950, ent ilmselt sai
alles EK(b)P Keskkomitee
29. jaanuari 1951. aasta otsus
ülikooli 150. juubeli tähistam-
ise kohta lõplikuks aluseks
dogmale, mille kohaselt eitati
igasugust seost 1632. aastal
asutatud akadeemia ja
1802. aastal avatud keiserliku
Tartu ülikooli vahel.

Selle kohta, mis mahavõetud
kuningamonumendist edasi
sai, pole midagi kindlat teada.
Ei saa välistada, et omajagu tött
on rahva seas liikunud lugu-
des, mille kohaselt selle kuju
pronksi kasutati toormaterjalina
1952. aastal Riiamäel avatud

FOTO: ANDRES JOALA

ÜHEL 1988. AASTA KEVADTALVISEL HOMMIKUL AVASTATI, ET ÜLEÖÖ
ON ÜLIKOOI TAHA TEKKNUD GUSTAV II ADOLFI KUJU. UUDIS LEVIS
KULUTULENA JA TIPNES LUMEKUJU PIDULIKU AVAMISEGA.

Lenini monumendis. Pealegi
on ju ülikooli muuseumis talle
pronksdetailid, mis olla hävita-
tud Gustav II Adolfi kuju saapa-
kannused. Igatahes valitses
järgmisel kolmel aastakümnel
endisel kuningaplatsil tühjus:
ausamba aset täitis rohmaka-
võitu dekoratiivne vaas.

Gustav II Adolfi ja tema
akadeemia tähtsust ülikooli
eelkäijana hakati vähehaaval
taas laiemalt tunnustama

professor Helmut Piirimäe
pingutuste tulemusena. Nii ei
tähistatud 1982. aastal enam
sugugi ülikooli 180., vaid
350. sünnipäeva.

Alates 1970. aastate lõpust
üha jõudu kogunud mitte-
ametlikule üliõpilasliikumisele
oli saanud oluliseks taastada
kõik see, mis oli eestlasi
ühendanud iseseisvusajaga
ning mille nõukogude võim oli
hävitanud.

Töenäoliselt oli restitutsiooni-
vaimust kantud ka Gustav II
Adolfi lumest kuju püstitamine,
millega said hakkama ajaloo- ja
filoloogiuüliõpilased 1988. aas-
ta 23. märtsi hilisõhtul. Selle
eest, et kuju sarnasus kunagise
originaalskulptuuriga oleks või-
malikult täpne, hoolitses Tartus
sõpradel külas olnud kunsti-
instituudi tudeng Reet Vaik.

Järgmisel hommikul avati
lumest kuningakuju pidulikult,
mispuhul professor Paul Ariste
jättis loengu ära ja võttis üri-
tusest osa kogu eesti filoloogia
esimese kursusega. Peale üli-
õpilaste oli monumendi ava-
misele saabunud ka sadakond
linnakodanikku. Tervituskõne
pidas Indrek Tarand ja laulis
koor. Kuju sulas küll juba mõne
päeva pärast, ent vaid napilt neli
aastat ning Uppsala Ülikooli
kingitusena avatigi taas tõeline
Gustav II Adolfi monument.

23. aprillil 1992 Rootsi
kuninga Karl XVI Gustafi ja
kuninganna Sylvia osalusel
pidulikult avatud monument
erineb paraku algsest kujust –
nüüdne Gustav II Adolf on pel-
galt Göteborgi raekoja ees seisva
skulptuuri koopia. Ent seegi
mälestusmärk oli tunnistus
Eesti ja Rootsi heanaaberlikest
suhetest.

Tänavu tähistab rahvus-
ülikool oma 100. sünnipäeva,
kuid juba 13 aasta pärast
võime Academia Gustaviana
400. aastapäeva puhul taas mee-
nutada Liivimaale teadustempli
andnud Põhjala Lõvi. UT

Väikese muutuse suur lisaväärtus

TEADUS

Detsembris doktoritööd kaitsnud Karit Reinson aitas arendada välja Eesti jaoks sobivaima diagnoosimeetodi, mis võimaldab uurida vastsündinutel suuremat hulka kaasasündinud ainevahetushaigusi.

MERILYN MERISALU
merilyn.merisalu@ut.ee

Karit Reinsoni geneetika-huvi kasvas välja tema pediaatria residentuuri esimesest aastast, mil juba geneetika õppetsükli teisel päeval mõistis noor teadlane, et just see eriala on tema jaoks. Huvi märkasid ka õppejõud ja kliinilise geneetika professor Katrin Õunap pakkus talle võimalust uurida uute diagnoosimeetodite arendusvõimalusi kaasasündinud ainevahetushaiguste varajaseks avastamiseks.

Eestis sõeltestiti vastsündinutel enne seda ainult kahte haigust: alates 1993. aastast fenüülketonuuriat ja 1996. aastast kaasasündinud hüpotüreoot. Sellise na toimus vastsündinute sõeltestimine üle 20 aasta.

«Fenüülketonuuria on geneetiline ainevahetushaigus,

kaasasündinud hüpotüreoot kilpnäärme alatalitus. Need mõlemad vajavad juba väga varajases imikueas spetsiifilist ravi, et lapsed eakohaselt areneksid. Õige raviga arenevad ja kasvavad sellised lapsed nagu iga teinegi. Muidu võib areng paljusk pidurduda,» seletas Reinson.

Ravimata juhtudel võib tekkida

pöördumatuid kahjustusi, peamiselt saab siis kannatada aju ja tekib mahajäämus vaimses arengus.

Laiendatud sõeluuringuga, kus ühe meetodiga saab kont-

rollida lausa 19 kaasasündinud ainevahetushaiguse olemasolu, alustati 2014. aasta alguses. Lisaks jäi alles hüpotüreooti sõeluuringu vana meetod.

VABATAHTLIK SÕELTESTIMINE

Sõeltestitakse kõigis Eesti sünnitusmajades ja see on lastevanematele vabatahtlik. Kõikidel lastel võetakse enamasti kolmandal kuni viiendal elupäeval kannast spetsiaalsele filterpaberile paar veretilka.

Proov saadetakse TÜ kliinikumi ühendlabori kliinilise geneetika keskusesse, kus määratakse tandemmassi-spektromeetria ja kommerts-

kitti kasutades ainevahetushaigustele viitavad markerid ning eraldi meetodiga kilpnäärme alatalitusele viitavad hormoonid.

Kui tekib kahtlus mõnest ainevahetushaigusest, võetakse esimesel võimalusel ühendust vanematega, et korraldada täpsem kordusanalüüs. Nii saab veenduda, kas lapsel ikka on arvatav haigus või mitte.

«Lapsevanemaid, kes ei ole soovinud oma last sõeltestida, on alla poole protsendi. Suurem osa vanemaid on siiski seda meelt, et nende laps väärib väga head elukvaliteeti. Enamiku sõeltestitavate ainevahetushaiguste õigeaegsel tuvastamisel

õnnestub lastele vajalikku ravi pakkuda ja neil läheb edaspidi hästi,» kinnitas Reinson.

Kui last ei uurita kohe ja arsti juurde jõutakse alles siis, kui on ilmnunud nähtavad sümptomid, on sageli juba tekkinud püsivad kahjustused. Halvimal juhul ei saagi last enam aidata.

Teadlane rõhutas, et sõeltestimise motiiv ongi leida võimalikult vara üles hästi ravitavate ainevahetushaigustega patsiendid, et tagada neile tulevikus võimalikult hea elukvaliteet. Õnneks pole haigeid lapsi palju.

LIIGA VÄHE B12-VITAMIINI

Esimese nelja aastaga uuriti Eestis vastsündinute sõeltestimisega 54 899 last. Neist 29-l kinnitati kaasasündinud ainevahetushaigus. Praeguseks on kõik lapsed saanud vajaliku ravi, neil puuduvad kaasasündinud ainevahetushaigustele viitavad kaebused ja nad on eakohase arenguga.

«Üllatus oli see, et väga sageli esines vitamiini B12

>>

» kaasasündinud puudulikkust. Lasteneuroloogide hinnangul on B12-vitamiini madal tase lausa põletav probleem. Nende juurde jõuavad sellised lapsed tavaliselt viiendal kuni seitsmendal elukuul arengulise mahajäämuse, teadvushäire, lihaskrampide või üleerutuse tõttu,» rääkis Reinson.

B12 on vitamiin, mis on esimese eluaasta jooksul väga tähtis ühend kogu keha, eriti aga kesknärvisüsteemi ja just aju arengus. Sageli on rinnapiimas väga vähe B12 vitamiini ning lapsel võib tekkida teisel või kolmandal elukuul selle puudulikkus ka juhul, kui esimestel elunädalatel oli B12 tase piisav.

Pere- ja lastearstidel soovitatakse seepärast vähimagi kahtluse korral igaks juhaks kontrollida ka B12 taset, et anda seda vajaduse korral juurde.

«Lastel, kes hakkavad sööma juba lihaga tavatoitu, taandub B12 puudulikkus sageli iseeneest. Tuleb aga panna tähele, et laps saaks taimetoidu sisse korralikku liha – olgu see siis lamba-, linnu- või veiseliha – mitte pooltooteid, nagu viinerid, pihvid või lihapirukad,» pani Reinson vanematele südamele.

Kui vanemad on usu pärast või mõnel muul põhjusel veganid ja soovivad ka oma lapse kasvatada üles sama toidulauga, tuleks kindlasti võtta ühendust kvaliteetse väljaõppe saanud toitumisterapeudiga.

Tema saab soovitada lapse jaoks menüüd, kus kõiki vajalikke aineid on piisavalt, ning öelda, kui palju ja milliseid lisapreparaate tuleb võtta. Sealjuures on tähtis ka regulaarne menüü analüüs koos vajalike

mikroelementide üksikasjaliku ülevaatega.

Omaenese tarkusest täis- taimetoitluse pealesurumine on risk rikkuda lapse tervist jäädavalt kahjustada.

LISAAINETE TEADLIK TARBIMINE

«Ühes sakslaste uuringus toodi esile, et tänapäeva inimeste toidulaud võib olla päris ainevaene. Näiteks kultuurmustikates ja aiandis kasvanud kurkides võib olla palju vähem mikroelemente kui metsasaadustes ja avamaa viljakal mullal kasvanutes,» viitas Reinson.

Toidulisandite võtmine on seepärast muutumas üsna igapäevaseks. Kindlasti tuleb neid tarbida aga teadlikult ja põhjendatult.

B12 ON VITAMIIN, MIS ON ESIMISE ELUAASTA JOOKSUL KOGU KEHA ARENGU JAOKS VÄGA TÄHTIS.

Rasedatele mõeldud toidulisandeid võiks hakata võtma juba enne lapseootle jäämist. Seejuures tuleb jälgida, et need sisaldaksid lisaks foolhappele kindlasti ka B12-t.

Ühe Prantsuse uurimishüpoteesi järgi tõrjub suurem kogus foolhapet B12-vitamiini ainevahetusest hoopis välja. Seetõttu tuleks kasutada selliseid preparaate, kus on sees nii foolhape kui ka B12.

«Nii palju kui olen rääkinud meie günekoloogide ja ämmaemandatega, järgib enamik Eesti emasid õnneks tervislikke eluviise ning hoolitseb raseduse ajal enda ja loote tervise eest. Pahatihti jääb aga pärast sünnitust enda tervis tagaplaanile ja

unustatakse ära, et nüüd vajab naise keha korralikku toitu, et jaksaks lapse eest hoolt kanda,» rääkis Reinson.

Vahel juhtub aga siiski nii, et kuigi vanemad on teinud kõik endast oleneva, ei sünni laps tervena.

Kaasasündinud haigustel ja eripäradel on mitmeid põhjuseid. Näiteks võib ka raseduse ajal läbi põetud viirushaigus põhjustada lootele raskeid kaasasündinud väärarenguid. See ei ole aga pärilik haigus – kui ema järgmise raseduse ajal haige pole, ei ole ka tulevasel lapsel selliseid väärarenguid.

GENEETIKA SUUR TÄHTSUS

Geneetiliste ehk pärilike haiguste korral võib kordusrisk

pere järgmistele lastele olla aga kuni 100%. Seepärast on tähtis tuvastada täpne geneetiline põhjus, et pakkuda perele sünnieelset diagnostikat ja anda võimalus teha teadlik valik järgmistele laste saamise osas.

«Kõik pärilikud ainevahetushaigused on geneetilised. See tähendab, et tegu on ühes konkreetses geenis esineva vea või vigade ehk mutatsioonidega. Muteerunud geenilt loetav teave on vigane, mistõttu on ka sünteesitav valk vigane või puudub sootuks. Ettenähtud ülesannet täidetakse vaid osaliselt või siis üldse mitte,» toob Reinson näite.

Tulemus võib olla mõne kahjuliku ühendi kuhjumine,

kasuliku ühendi puudumine või transpordihäire, mis põhjustab inimesele näiteks mahajäämist vaimses arengus või lihashaigusi. Mõjutatud võivad saada kõikvõimalikud organid ja organsüsteemid.

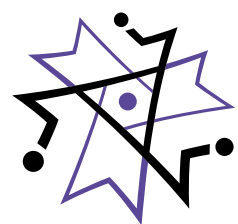
Pärilike haiguste esinemis-sagedus sõltub uuritava piirkonna geenifondist. Eri piirkondade geneetiline pagas ja majanduslik võimekus on peamised põhjused, miks iga riik vajab kohandatud sõeluuringu programmi. Karit Reinsoni doktoritöö üks osa koosneski just Eesti jaoks sobivaima vastasündinute sõeluuringu programmi välja töötamises ja kasutusele võtmises.

Sõeluurimine ei ole ainult sõeltestimine. Pelgalt sõeltesti tulemustega ei ole Reinsoni sõnul meil midagi suurt peale hakata. See on süsteem, mis peab tagama ka vastasündinult verepleki võtmise, selle transpordi laborisse, analüüsides, vastuse väljastamise, kõrvalekalde korral spetsiifilisemate kinnitavate uuringute teostamise. Vajaduse korral ka ravi alustamise ja ravi saava lapse adekvaatse jälgimise.

«Lisaks ainevahetusanalüüsidele teostame Eestis kõikidele patsientidele vajaduse korral ka molekulaardese analüüsid, millega saab haigust põhjustavas geenis kinnitada mutatsioonid. Kui teame täpselt haigust põhjustavaid mutatsioone, saame perele anda kindlad vastused, võimaluse korral last raviga ja hinnata ka kordusriske,» rõhutas Reinson.

Loe täispikka artiklit veebist: www.ajakiri.ut.ee.

Eesti Teadusagentuur
Estonian Research Council

Uus grant aitab lähendada teadust ja ettevõtlust

Eestis puudus seni eksperimentaalarenduse kui tehnoloogiasirde ühe olulise eelduse toetamiseks ehk nn surmaorust ülesaamiseks sihtsuunitlusega rahastusinstrument. Arvestades, et personaalse uurimistoetusega (PUT) rahastatud projektidest moodustavad koguni umbes 40% rakendusüriingud, on ilmne, et Eesti teaduse suur potentsiaal on kasutamata.

FOTO: JÜRILUHT

SIRET RUTIKU

Eesti Teadusagentuuri
uurimistoetuste osakonna
juhataja

Surmaoruks (ingl *valley of death*) nimetatakse lünka teadustulemuste ja ettevõtluse vahel. Seda kirjeldas teaduse ühiskondlikule mõjule pühendatud teadusfoorumil «TeadusEST 2017» isikliku kogemuse näitel Tartu

Ülikooli professor Tambet Teesalu, kes on seni Eesti ainus Euroopa Teadusnõukogu (European Research Council, ERC) eksperimentaalarenduse (ingl *proof-of-concept*) grandisaaja.

Nn surmaoru probleem seisneb selles, et vastutus tootmiseks veel liiga toorete tulemuste eest lasub teadlasel, kuid ka ettevõtja ei ole huvitatud võtma riske veel poolikut ja kontrollimata teaduslähendustega.

Seepärast on paljudes riikides loodud spetsiaalsed toetusmeetmed, mis innustaksid teadlasi arendama oma avastusi edasi küpsemasse faasi, mis oleks investoritele atraktiivsem ja edasisse arendustegevusse panustamiseks arusaadavam.

Eesti Teadusagentuuris asuti eksperimentaalarenduse toetamisele suunatud uut granditüüpi välja töötama 2017. aastal. Uuriti mitmesuguseid võimalusi ja eeskujusid, kahe aasta jooksul peeti nõu teadus- ja arendusasutuste esindajatega ning eri valdkondade teadlastega.

EKSPERIMENTAAL-ARENDUSE TOETUS

Eeskujuks otsustati võtta ERC eksperimentaalarenduse grandiraamistik, ent kohandada seda Eesti oludega. 2018. aasta lõpus eraldati riigieelarves arendusgrandi katsetamiseks lisavahendid, st arendusgrante ei anta välja PUT-grantide arvelt.

Arendusgrant (EAG) on mõeldud Eesti teadus- ja

arendusasutustes töötavatele teadlastele, kes on huvitatud oma senise teadustöö tulemuste komert-sialiseerimispotentsiaali suurendamisest või ka laiemalt (nt humanitaar- ja sotsiaalteaduste puhul) ühiskonna hüvanguks rakendamisest.

Siinkohal tulebki rõhutada, et eksperimentaalarendusega saab tegelda kõigis teadusvaldkondades, sest see mõiste hõlmab ka uuendusi ühiskonnas laiemalt. Seega on arendusgranti oodatud kindlasti taotlemas ka nn pehmete teadusalade esindajad.

Eriti oodatud on aga sotsiaal-, humanitaar- ja kunstiteadlaste osalusega arendusgranditaotlused, kuna nende abi on ühiskonna tehnoloogilise arengu ja innovatsiooni mõtestamisel hädavajalik.

LOEVAD VARASEMAD TULEMUSED

Arendusgrandi periood on üldjuhul kuni aasta ja maht kuni 100 000 eurot. Ehkki tegu on teadusgrandiga, on taotlusele esitatavad nõuded PUT-idega võrreldes erinevad.

Kõige suurem erinevus on see, et grant ei ole mõeldud nn

tavapäraseks uurimistööks, vaid kavandatav projekt peab tuginema varasematele uurimistulemustele, mis oleksid vähemalt tehnoloogilise valmiduse tasemel 4.

Taotluse hindamisel on pööratud innovatsiooni-potentsiaalil, mistõttu hindajatenas kaasatakse ka ettevõtlustautsuga eksperte.

ERITI OODATUD ON SOTSIAAL-,
HUMANITAAR- JA KUNSTITEADLASTE
OSALUSEGA ARENDUSGRANDITAOTLUSED.

Hindamisprotsess on kaheastmeline: toimub eeltaotluste ja nn täistaotluste voor, et vältida nii teadlaste kui ka hindajate ebamõistlikku koormust.

Eeltaotluste voorus hinnatakse eelkõige tehnoloogilise valmiduse lähtetaset ning projekti-ideed; teises voorus ka taotleja ja projektimeeskonna võimekust, projekti olulisust jmt.

Taotlemine ja hindamine toimuvad, nagu ikka, Eesti Teadusinfosüsteemis ETIS. Et teadlastele oleks taotlemine võimalikult lihtne, on lähtutud PUT taotlusvormide loogikast. Hindamisel on püütud teha hindamiskriteeriumid ja hinnatavad aspektid nii taotlejatele

kui ka hindajatele võimalikult selgesti mõistetavaks.

ESIMESED TOETUSED AASTA LÕPUS

Esimesed toetused on plaanis välja anda selle aasta lõpus. Kuna tegu on esimese, n-ö katsetuseks mõeldud taotlusvooriga, on selle kogumaht väga väike (umbes 400 000

eurot) ja seepärast tasub enne taotlemas asumist põhjalikult tutvuda ETAg-i kodulehel olevate selgitavate materjalidega, sh eriti eksperimentaalarenduse piiritlemise kohta.

Esimese taotlusvooru kogemuste põhjal on plaanis teha parandusi ja kindlasti ka suurendada märkimisväärselt arendusgrantide kogueelarvet. Et tegu on Eestis uue granditüübiga, on tähtis kujundada see uus rahastusinstrument võimalikult eesmärgipäraselt. Seepärast on ka kõik täpsustavad küsimused ja konstruktiivsed ettepanekud väga tervetulnud (siret.rutiku@etag.ee, 731 7381). UT

EKSPERIMENTAALARENDUS

Teadus- ja arendustegevuse üldmõiste alla kuuluvad alusuuringud, rakendusüriingud ja eksperimentaalarendus. Eksperimentaalarendus on süstemaatiline töö, mis põhineb uurimistegevuse tulemusena saadud teadmistel ja praktilistel kogemustel ning loob uut teadmist

eesmärgiga valmistada uusi tooteid, võtta kasutusele uusi protsesse või täiustada olemasolevaid tooteid või protsesse. (OECD Frascati käsiraamat 2015.) See on teadus- ja arendustegevuses arenduse osa, mille kohta varem kasutati nimetust katse- ja arendustööd.

DOKTORITÖÖD

1. märtsil kell 16.15 kaitseb **SIIM HÖDEMANN** füüsikalise materjaliteaduse erialal doktoritööd «Residual Stress Determination in Chemically Strengthened and Thermally Tempered Glass Plates Using Scattered Light Method» («Jääkpingete sügavusprofiili mõõtmine keemiliselt tugevdatud ja termiliselt karastatud klaasplaatides, kasutades hajunud valguse meetodit»). Kaitsmine toimub W. Ostwaldi 1–B103. Juhendajad prof Jaak Kikas ja dr Eric R. Tkaczyk (Vanderbilti Ülikool, USA), oponent prof

Vincenzo M. Sglavo (Trento Ülikool, Itaalia).

14. märtsil kell 15 kaitseb **JÜRGEN VAHTER** keemia erialal doktoritööd «Development of Bisubstrate Inhibitors for Protein Kinase CK2» («Bisubstraatsete inhibiitorite arendus proteiinikinaasile CK2»). Kaitsmine toimub Ravila 14a–1020. Juhendaja lektor Erki Enkvist, oponent prof Joachim Jose (Münsteri Ülikool, Saksamaa).

25. märtsil kell 11 kaitseb **MAARJA TORGA** õiguse

erialal doktoritööd «Conflict of Conflict rules – the Relationship between the European Regulations on Private International Law and Estonian Legal Assistance Treaties Concluded with Third States» («Konfliktireeglite konflikt – Euroopa rahvusvahelise eraõiguse määruste ja kolmandate riikidega sõlmitud õigusabilepingute vahelkord»). Kaitsmine toimub Näituse 20–K-03. Juhendaja prof Irene Kull, oponentid prof Aleš Galič (Ljubljana Ülikool, Sloveenia) ja dots Inga Kačevska (Läti Ülikool).

TÜ SIHTASUTUSE STIPENDIUMID

EDITH REIMANI STIPENDIUM – 1500 eurot. Stipendiumi võivad taotleda kõigi Eesti avalik-õiguslike ülikoolide magistriastme naisüliõpilased, kelle sotsiaal- või humanitaarvaldkonnas tehtav teadustöö on seotud selliste väärtustega nagu demokraatia, õiglus, vabadus, õigusriiklus ja majanduslik õitseng.

HELGA JA ELMAR MINNUSE STIPENDIUM – 1000 eurot. Stipendiumile kandideerima on oodatud TÜ üliõpilased, noored teadlased või õppejõud (vanus kuni 41 aastat), kes soovivad end täiendada Rootsi ülikoolide või teadusasutuste juures.

KARINE JA MARTIN KOOBASE STIPENDIUM – 1900 eurot. Stipendiumi võivad taotleda eesti ja soome-ugri keeleteaduse eriala bakalaureuse- ja magistriõppe üliõpilased.

PROFESSOR OLEVI KULLI MÄLESTUSSTIPENDIUM – 1500 eurot. Stipendiumile kandideerima on oodatud kõikide Eesti avalik-õiguslike ülikoolide taimede ökofüsioloogia, metsaökoloogia ja ökosüsteemide ökoloogia eriala põhiõppe viimase õppeaasta üliõpilased, magistrandid, doktorandid ja järel doktorantuuris õppivad noorteadlased. Stipendiumiga on võimalik rahastada osalemist rahvusvahelistel teadusnõupidamistel ja töötamist välismaa teadusasutuste juures.

VALDA JA BERNARD ÕUNA MÄLESTUSSTIPENDIUM – 5000 eurot. Stipendiumi võivad taotleda TÜ üliõpilased (sh magistrandid ja doktorandid), kelle teadustöö on seotud biomeditsiini valdkonnaga. Stipendiumi eesmärk on toetada taotlemise eelnenud aastal avaldatud või

avaldamiseks esitatud biomeditsiinalaseid teadustöid.

RUTH KÄBINI STIPENDIUM – kuni kaks 1000 euro suurust stipendiumi. Stipendiumile kandideerima on oodatud TÜ meditsiiniteaduste valdkonna arstiteaduse õppekava põhiõppe üliõpilased õppe- ja teadustöö vahendite muresemiseks ja üliõpilasvahetuse programmide toetuseks, samuti Eesti Arstiteadusüliõpilaste Selts toetusena osalemiseks rahvusvahelistes organisatsioonides.

NADIA WALTERI STIPENDIUM – kuni kolm 2000 euro suurust stipendiumi. Stipendiumi võivad taotleda TÜ meditsiiniteaduste valdkonna doktorandid ja noorteadlased, kelle uurimistöö teema on närvihaigused, eriti neurodegeneratiivsed haigused.

PEREKOND VON TSCHISHEVSKY MÄLESTUSFOND – kuni kolm 1000 euro suurust stipendiumi. Stipendium on

Lisateave: tysiht@ut.ee, sihtasutus.ut.ee, tel 737 5852 või 55 540 773 (Triin Vakker).

TEATED

MÄRTSIS TÕ AULAS: 9. märtsil kell 14.15 korporatsioon Indla 95. aastapäeva aktus, 14. märtsil kell 13 emakeelepäeva avalik loeng, kell 16.15 Pärtel Piirimäe inauguratsiooniloeng, 20. märtsil kell 19 San Marino High School Chamber Singers (USA) koolikoori kontsert, 23. märtsil kell 10 rahvusvaheline konverents «Eesti ja Euroopa kindlustusõiguse aktuaalsed väljakutsed», 24. märtsil konverents jätkub.

ÕPETATUD EESTI SELTSIS: 6. märtsil esineb Martin Malve ettekandega «Vanimatest koljuoperatsioonidest Eestis». 20. märtsil esineb Madis Maasing ettekandega «Reformatsioon, kirikuvarad ja võim – tüli Riia peapiiskopi ja linna vahel 1520.–1550. aastatel». Kell 16.15 toimub aadressil Jakobi 2–230 ÕES-i koosolek.

1.–10. märtsini on TÜ botaanikaia kasvuhoonetes avatud 10. orhideenäitus «VÖRGUTAVAD ORHIDEED». 2. ja 9. märtsil kell 12 saavad huvilised osaleda temaatilisel ekskursioonil, samuti saab näitusel orhideesid koju kaasa osta. Pärast orhideede näitusmüüki eksponeeritakse botaanikaia õppeklassis TÜ loodusmuuseumi kogudest

mõeldud TÜ Pärnu kolledži edukate üliõpilaste toetamiseks õppe- ja teadustöös nii Eesti kui ka teistes maailma ülikoolides.

pärit haruldasi herbaarlehti, mis annavad ettekujutuse, milliseid orhideesid kasvatati TÜ botaanikaia 150 aastat tagasi.

2. märtsil kulmineerub Tartu muuseuminädal teemapäevaga «Tartuga targaks». Tartu Ülikooli muuseum pakub sel päeval eriprogrammi «**TARTU MOLEKULE AVASTAMA!**».

Kell 11, 13.15 ja 14.30 teeb Hull Teadlane veega põnevaid eksperimente. Kell 12 toimuvad vestlusring «Tartuga geenimaailma!» TÜ genoomika instituudi uurimisrühmaga ning töötuba «Maitsvad molekulid». Kell 13.30 teeb kuraator Lea Leppik ekskursiooni näitusel «Müstiline elekter». Samuti saab TÜ muuseumis hakata geenidoonoriks. Sissepääs muuseumipiletiga.

2. märtsil on kõik huvilised oodatud Tartu Ülikooli loodusmuuseumisse, et piiluda loodusvaatluste põnevasse maailma. **LOODUSVAATLUSTE HUVIPÄEVAL** saab teada, kuidas alustada kevadiste linnu-, lille- või liblikavaatlustega ning missuguseid loodusmärke ja -nähtusi märgata. Vaatluste harjutamiseks saab mängida õpetlikku otsimismängu, meisterdamise õpitoas valmivad paberist putukad. Kell 11.30 ja

Kandideerida võivad Pärnu kolledži kõikide erialade Eesti kodanikest üliõpilased alates kolmandast semestrist.

13.30 saab tutvuda muuseumi eksootiliste lemmikloomadega: tarantli, roheleeguani, kuningpüütoni ja teistega.

5. märtsil kell 18.15 peab Tartu tähetorni kuraator Kadri Tinn Tartu tähetornis astronoomialoengu «**KEVADTAEVAS 2019**». Juttu tuleb nii sellest, mida on sel kevadel tähistaevas näha, kui ka suvisest taevast. Loeng on kõigile huvilistele tasuta.

7. märtsil kell 17.30 toimub Tartu Ülikooli muuseumis sari-üritus «**VARAKAMBRI LOOD. HIPPI KRONOSKOOP JA TEISED SEADMED INIMHINGE LAHKAMISEKS**». Eksperimentaalsühholoog Jüri Allik heidab valgust mineviku ja tänapäeva inimkatsetele. Lühiloengu järel on kõigil soovijail võimalus koos kuraator Lea Leppikuga avastada ülikooli varakambris sotsiaalteaduste valdkonda tutvustavaid esemeid. Üritus on piletiga (2 €), Tartu Ülikooli töötajatele ja tudengitele tasuta.

Kuni 7. märtsini ootab **EUROOPA KOSMOSEAGENTUURI EESTI ÄRIINKUBAATOR** (ESA BIC Estonia), mis kuulub maailma suurimasse inkubaatorivõrgustikku, kandideerima 50 000 euro suuru-

sele arendustoetusele juba tegutsevaid ettevõtteid, mille toode või teenus on seotud kosmosega. Täpsema teabe koos vajalike dokumentidega leiab aadressilt <https://www.esabic.ee>.

11. märtsil toimub TÜ raamatukogu konverentsikeskuses **TÜ ARENGUKAVA SEMINAR** teemal «Milliseid oskusi ootab tuleviku tööturg kõrghariduselt?».

21. märtsil kell 16.15 peab Christopher Ljungwall Pekingi Ülikoolist Johan Skytte poliitikauuringute

instituudis **KÜLALISLOENGU** Hiina majandusest ja poliitikast. Juttu tuleb sellest, mis on Hiinal tulevikus plaanis Euraasia riikide, sealhulgas Eestiga ja millised mõtted on Hiina juhtidel teiste maailmajagude jaoks. Loeng toimub Lossi 36–214.

30. märtsil algusega kell 12 toimub ülikooli peahoone auditoriumis 139 **LANGENU D VABADUSVÕITLEJA PÄEVA XXIII KONVERENTS**. Päev on pühendatud TÜ keemiateadlasele, ja eestlaste rahvuslikus vastupanuliikumises osalenud Jüri

Kukele (1940–1981). Oodatud on TÜ lähiajaloolased ja kõik muud huvilised. Lisateave: Rein Vanja, 5833 9401, rein.vanja@ut.ee.

Märtsi lõpus tähistab TÜ Viljandi kultuuriakadeemia teatrikunsti eriala 10. lennu vilistlaste loodud teater Must Kast oma viiendat **SÜNNIPÄEVA**. 20.–30. märtsil etendatakse Genialistide klubis ja Saksa Kultuuri Instituudis iga möödunud hooaja lavastusi. Kümne päeva pikkusele maratonile paneb punkti 30. märtsil Genialistide klubis toimuv suur sünnipäevapidu.

TUNNUSTUSAVALDUSED

TÜ suure medali pälvis 90. sünnipäeval akadeemik, Tartu observatooriumi teaduslik nõustaja **JAAN EINASTO**.

TÜ väikese medali ja tänukirja sai 60. sünnipäeval keemia instituudi laborant **ESTER UIBOPUU**.

TÜ väikese medaliga tunnustati 50. sünnipäeval kultuuriteaduste instituudi juhatajat, etnoloogia professorit, programmijuht **ART LEETET**.

TÜ aumärgi pälvis õppeosakonna endine juhataja **KRISTEL MIKKOR**.

TÜ tänukirja pälvisid 80. sünnipäeval füüsika instituudi endised töötajad **AARNE MAAROOS** ja **SVETLANA ZAZUBOVITŠ**; 70. sünnipäeval sporditeaduste ja füsioteraapia instituudi spetsialist **SAIMA TIMPMANN**; 50. sünnipäeval arvutiteaduse

instituudi informaatika didaktika dotsent **ENO TÖNISSON**; samuti pälvisid tänukirja meditsiiniteaduste valdkonna suu- ja hambahaiguste professor **MARE SAAG** ning hambaarstiteaduse instituudi endine õppekorralduse spetsialist **ESTI STÜFF**.

Eesti Vabariigi 101. aastapäeva puhul tunnustati Tartu Ülikooli aumärgiga järgmisi ülikooli töötajaid: ajaloo ja arheoloogia instituudi laboratoorse arheoloogia professor **AIVAR KRIISKA**, filosoofia ja semiootika instituudi kultuurisemiootika professor **PEETER TOROP**, filosoofia ja semiootika instituudi eetikakeskuse koordinaator **TRIIN PAAVER**, usuteaduskonna religioonisotsioloogia vanemteadur **LEA ALTNURME**, ühiskonnateaduste instituudi asejuhataja, ajakirjandussotsioloogia dotsent, programmijuht **RAGNE KÕUTS-KLEMM**, haridusteaduste instituudi

õpetajate seminari inglise keele algõpetuse assistent **KRISTEL RUUTMETS**, sotsiaalteaduste valdkonna dekanadi õppekorralduse peaspetsialist **JANEK SALUSE**, Narva kolledži õppekorralduse spetsialist **MAARJA MAI LÖÖKENE**, kliinilise meditsiini instituudi juhiabi **KERLI MEISTER**, kliinilise meditsiini instituudi psühhiaatriakliiniku juhataja, psühhiaatria dotsent **SVEN JANNO**, hambaarstiteaduse instituudi ortodontia dotsent **TRIIN JAGOMÄGI**, bio- ja siirdemeditsiini instituudi katseloomakeskuse juhataja **MARIO PLAAS**, molekulaar- ja rakubioloogia instituudi ning genoomika instituudi raamatupidaja **INGRID JALAK**, matemaatika ja statistika instituudi arvutusmeetodite dotsent ja vanemteadur **TOOMAS RAUS**, ökoloogia ja maateaduste instituudi botaanika osakonna botaanika vanemteadur **AVELIINA HELM**, ökoloogia ja maateaduste instituudi zoo-

loogia osakonna loomaökoloogia teadur **TUUL SEPP**, tehnoloogia-instituudi juhiabi **MERIKE PE-TUHOV**, ülikooli arendusnõunik **ANNIKA TINA**, genoomika instituudi tuumiklabori juhataja, Eesti geenivaramu teaduskeskuse epi- ja farmakogenoomika juhtivateadur **LILI MILANI**, grandikeskuse koordineerimisvaldkonna juht **INES KERIKMÄE**, ülikooli raamatukogu direktori

kohusetäitja, arendusdirektor **LIISI LEMBINEN**, teaduskooli peakoordinaator **TERJE KAPP**, õppeosakonna turundus-spetsialist **MARKO OJAKIVI**, õppeosakonna rahvusvahelise õpirände keskuse välispraktika ja üliõpilasvahetuse koordinaator **PIRET SALUVEER**, ülikooli muuseumi direktor **MARIANN RAISMA**, ettevõtlus- ja innovatsioonikeskuse ettevõtlussuhete

koordineerija **RIIN PRIKK**, loodusmuuseumi mükoloogia-kogude kuraator, ökoloogia ja maateaduse instituudi lihhenoloogia vanemteadur **AVE SUIJA**, kantselei dokumendihalduse spetsialist **HELEN LAUBE**, kommunikatsioonitalituse sisekommunikatsiooni peaspetsialist **VIIVIKA ELJAND-KÄRP**, rahandusosakonna raamatupidaja **VIRVE VALL**.

ÖNNITLUSED

90 ELMAR REIMERS, loodus- ja täppisteaduste valdkonna emeriitdotsent – 11. märts

75 LEIKI LOONE, loodus- ja täppisteaduste valdkonna emeriitdotsent – 1. märts

65 REET SOOSAAR, inglise keele assistent – 6. märts

TOOMAS SAAT, ihtüoloogia ja kalanduse professor – 8. märts

60 HELE SIIMON, materjalifüüsika lektor ning materjaliteaduse bakalaureuse- ja magistriõppe programmijuht – 8. märts

HEILI VARENDI, lastehaiguste dotsent – 23. märts

55 IRINA ABRAMENKOVA, Narva kolledži majandusosakonna koristaja – 12. märts

50 KARIN KULL, gastroenteroloogia lektor – 4. märts

TÖNU RÄTSEP, neurokirurgia dotsent – 6. märts

KAJA-TRIIN LAISAAR, epidemioloogia teadur ja ravijuhendite metoodikakonsultant – 28. märts

45 ANNELI KÄHRIK, linnageograafia vanemteadur – 2. märts

ELIN ORG, genoomika-mikrobioomika vanemteadur – 5. märts

40 MARI-ANNE PHILIPS, inimese füsioloogia vanemteadur – 15. märts

ÄLI LEIJEN, õpetajahariduse professor, õpetaja- ja kõrghariduse keskuse juhataja, haridusteaduste instituudi juhataja ning haridusteaduse doktoriõppe programmijuht – 19. märts

AVELIINA HELM, botaanika vanemteadur – 21. märts

Nina Zaitseva

VIRANTANAZ. VEPSA EEPOS

Tõlkinud, kommenteerinud ja saatesõna kirjutanud Madis Arukask
ISBN 978-9949-77-938-3, 277 lk. Hind kirjastuse e-poes 15 €

Iga rahva jaoks on eepos nii olemasolu märgiks kui ka sümboliseks kapitaliks, mis annab tunnistust rahvuslikust eneseteadvusest ning vastavate püüdluste küpsusest. Venemaa loodeosas elavate vepslaste arvukus on väike ja kahanev. 2012. aastal ilmalgust näinud folklooripõhist autorieepost „Virantanaz“ võib võtta üleskutsena vepsa keele ja kultuuri säilitamiseks ja edasiviimiseks ajal, kui väikerahvad on üksteise järel kadumas üleilmastumise neelu. Rahvapärast lugu jutustav värsssteos vaatab tagasi vepsa möödanikku, metsarahva uskumuste ja kommete maailma, avades niiviisi rahvuse olemust ja saatust.

Eepose autor Nina Zaitseva on vepsa keeleteadlane, luuletaja ja tõlkija, kellel on suuri teeneid vepsa keele uurimisel ning vepsa kirjakeele taasloomisel ja propageerimisel. Vepslased on eestlaste lähedased keelesugulased ning vepsa ja eesti keele vahel leidub silmatorkavaid sarnasusi. Selles raamatus on eepose tekst esitatud paralleelselt mõlemas keeles, pakkudes lugejale võimalusi võrdlusteks ning sarnasuste ja erinevuste avastamiseks.

W. Struve 1, Tartu, 737 5945, tyk@ut.ee, www.tyk.ee

Teaduskirjastus aastast 1632

TARTU ÜLIKOOL
kirjastus

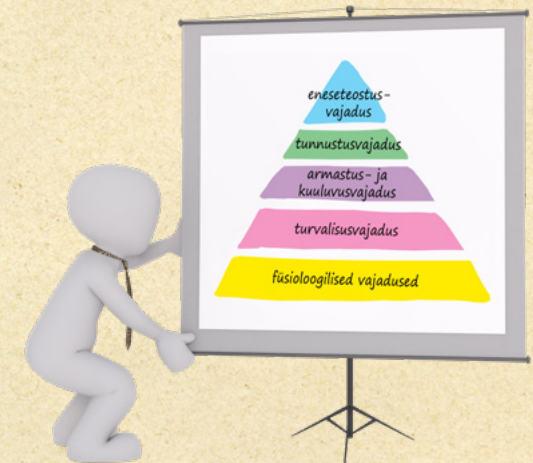
KUIDAS SELETADA SELET?

On üldteada, et üks pilt räägib rohkem kui tuhat sõna. Küllap sama teevad ka skeemid, joonised, diagrammid ja muud illustreerivad materjalid, mille saab koondada nimetuse sele alla. Kuigi sele (om sele, os selet) võib esmapilgul tunduda mõneti harjumatuna, aitab lühike sissevaade minevikku selle tähendust avada ja seeläbi sõna omasemaks muuta.

Tiiu Erelt kirjutab õpikus «Terminiõpetus», et sele juured ulatuvad ammusse aega, mil võeti kasutusele omadussõna selge ja selle rööpvariant sele, mis peitub näiteks sõnades seletama ja seletus. Praktilise terminitöö käigus otsiti 1994. aastal tüvi sele nendest sõnadest üles ja muudeti see nimisõnaks, kasutades tänapäeval võrdlemisi haruldast termini saamise viisi – pöördtuletust.

Kuigi üldkeeles tarvitatakse selet sõna illustatsioon sünonüümina, on sellele haridusvaldkonnas antud kitsam tähendus: sele märgib peamiselt sellist visuaalset kujutist, millega luuakse (ja seletatakse) seoseid eri mõistete jm vahel. Seejuures lähtutakse eeldusest, et õppijatel võib olla visuaalselt esitatud infot lihtsam mõista kui sõnalist kirjeldust.

Tartu Ülikooli kõrgkoolipedagoogika dotsendi Mari Karmi sõnul on tähtis, et õppijad oleksid sele loomisse aktiivselt kaasatud, sest selle kaudu saavad nad korrastada ja täiendada teadmisi ning arendada mõtlemisoskust ja loovust. Ent seeläbi võivad luua ka õppejõud, et selgitada üliõpilastele abstraktseid mõisteid,

SELE (ingl *cognitive organiser*, *graphic organiser*)
on teksti selgitav visuaalne kujutis, mille kaudu luuakse seoseid ideede, nähtuste jm vahel.

struktureerida materjali või pakkuda ülevaadet käsitletavast teemast.

Kuigi tundub, et selet pole veel täielikult omaks võetud, on see terminina tunduvalt etem kui otsetõlkeline graafiline organiseerija, mis õnneks pole kasutust leidnud. Jääb vaid loota, et ei leiagi. ●

KEELENURKA TOIMETAB MILJON+ TÖÖRÜHM (RIINA REINSALU, ANN SIIMAN JA SIRLI ZUPPING).

Vaata ja täienda Vikipeedias artiklit «Sele (infodisain)». Kõigi mõistete loendi leiad aadressilt Vikipeedia:Tartu Ülikooli keelenurk.

LOENG

7. märtsil peab eksperimentaalsühholoogia professor Jüri Allik TÜ muuseumis loengu «Varakambri lood. Hippi kronoskoop ja teised seadmed inimhinge lahkamiseks», kus ta heidab valgust inimkatsetele.

ARENGUKAVA

11. märtsil on TÜ raamatukogu konverentskeskuses uue arengukava seminar teemal «Milliseid oskusi ootab tuleviku tööturg kõrghariduselt?». Seminarile on oodatud kõik huvilised, keda teema köidab.

KONVERENTS

29. märtsil korraldatakse KUMU kunstimuuseumis rändekonverents «Haridus ja lõimumine». Räägitakse tudengirände mõjust sihtriikidele Euroopa kogemuste põhjal.

7

10

11

18

29

NÄITUS

10. märtsini on TÜ Pärnu kolledži fuažees avatud rändnäitus «Suve kiired», kus on üles pandud Topul kunstiõpetajate suvelaagris valminud tööd.

ÕPITOAD

18. kuni 21. märtsini toimuvad Jakobi 2 ja Vanemuise 46 loodusajalooliste teaduste (paleontoloogia, arheoloogia ja geoloogia) õpitoad.

MÄRTS 2019

E T K N R L P E T K N R L P E T K N R L P E T K N R L P
28 29 30 31 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31